

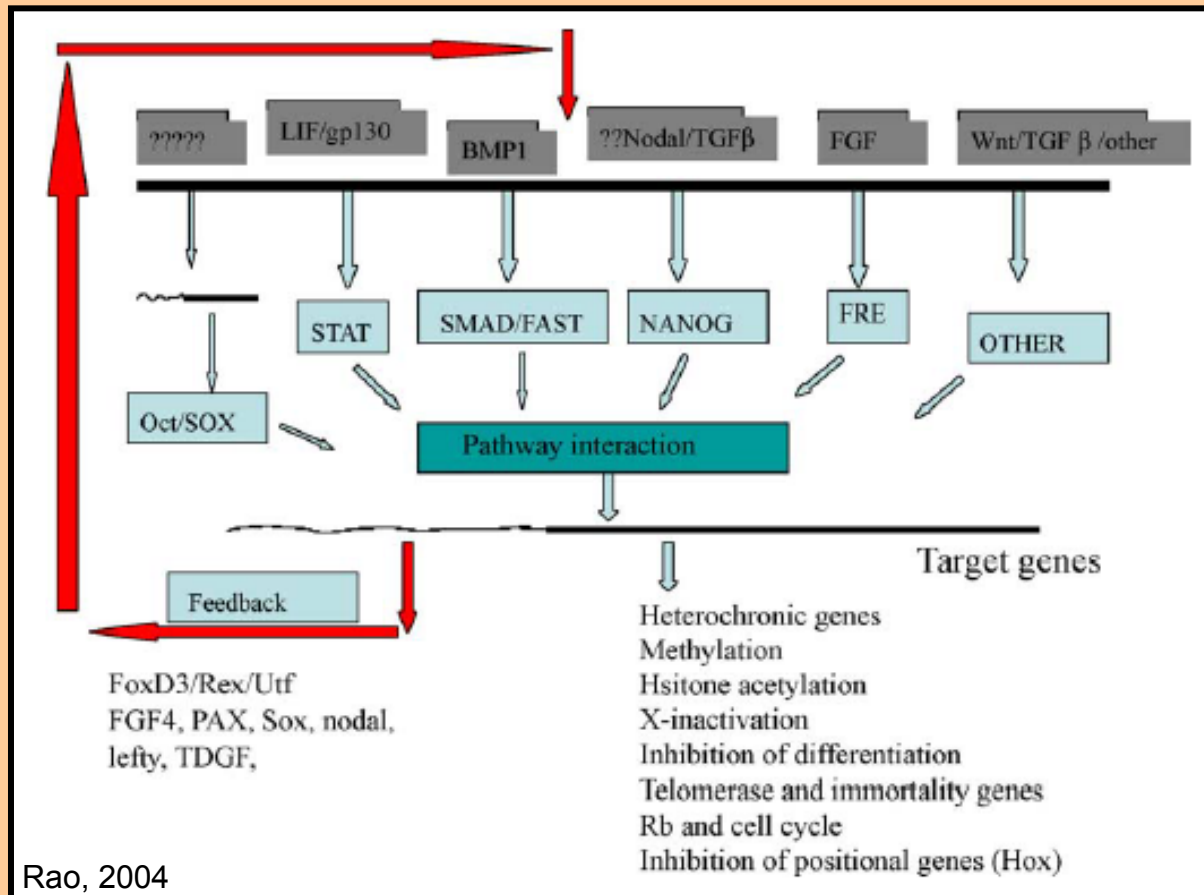
ES BUŇKY

a) myší ES (mES)
(LIF / gp130* / STAT3 dependent)

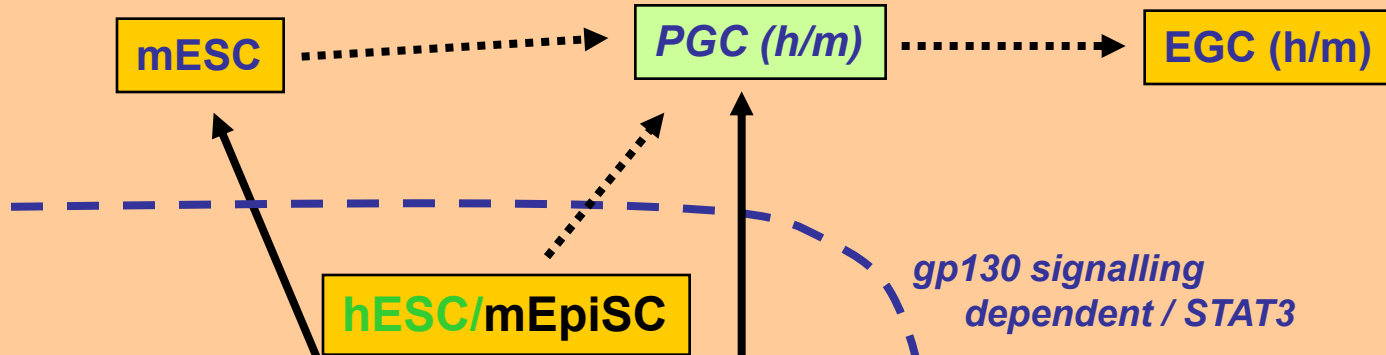
x

b) lidské ES (hES)
(LIF / gp130* / STAT3 independent)

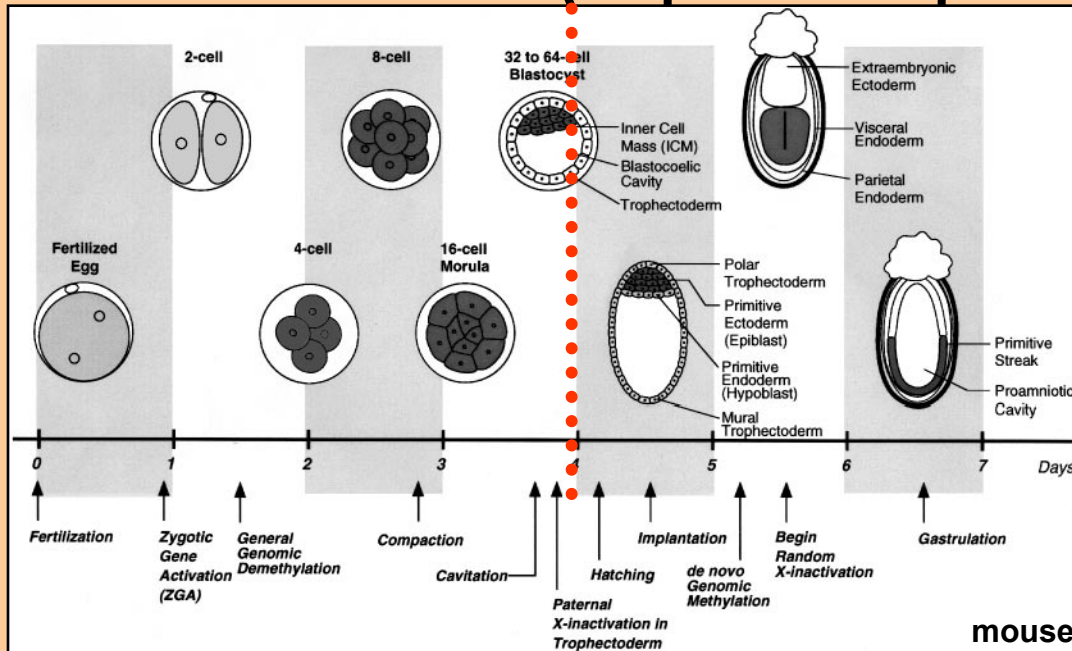
Toto rozdělení je pravděpodobně dáno možností některých živočišných druhů mít skrytou březost ve stádiu blastocysty (embryonální diapauza).

Signální dráha gp130 ->-> STAT3 ve vztahu k pluripotentním buňkám u člověka a myši

embryonální diapauza (myš / lasicoviti)

pluripotent

multipotent a méně

Současné studie však ukazují, že za regulaci diapauzy je odpovědná zejména matka => u každé blastocysty lze navodit diapauzu !?
(G.E. Ptak et al., PLOS One 2012)

Některé charakteristické znaky myších a lidských ES buněk

	Mouse ES	Human ES
Alkaline Phosphatase	+	+
SSEA-1	+	-
SSEA-3	-	+
SSEA-4	-	+
TRA-1-60	-	+
TRA-1-81	-	+
OCT 3/4	+	+
SOX 2	+	+
<u>REX 1</u>	+	+
TERT	+	+
<u>FGF4</u>	+	+
UTF-1	+	+
<u>FOXD3</u>	+	-
CX45	+	+
CX43	+	+
BCRP-1	+	+
<u>LIFR</u>	+	+
gp130	+	+
STAT3	+	+
Nanog	+	+

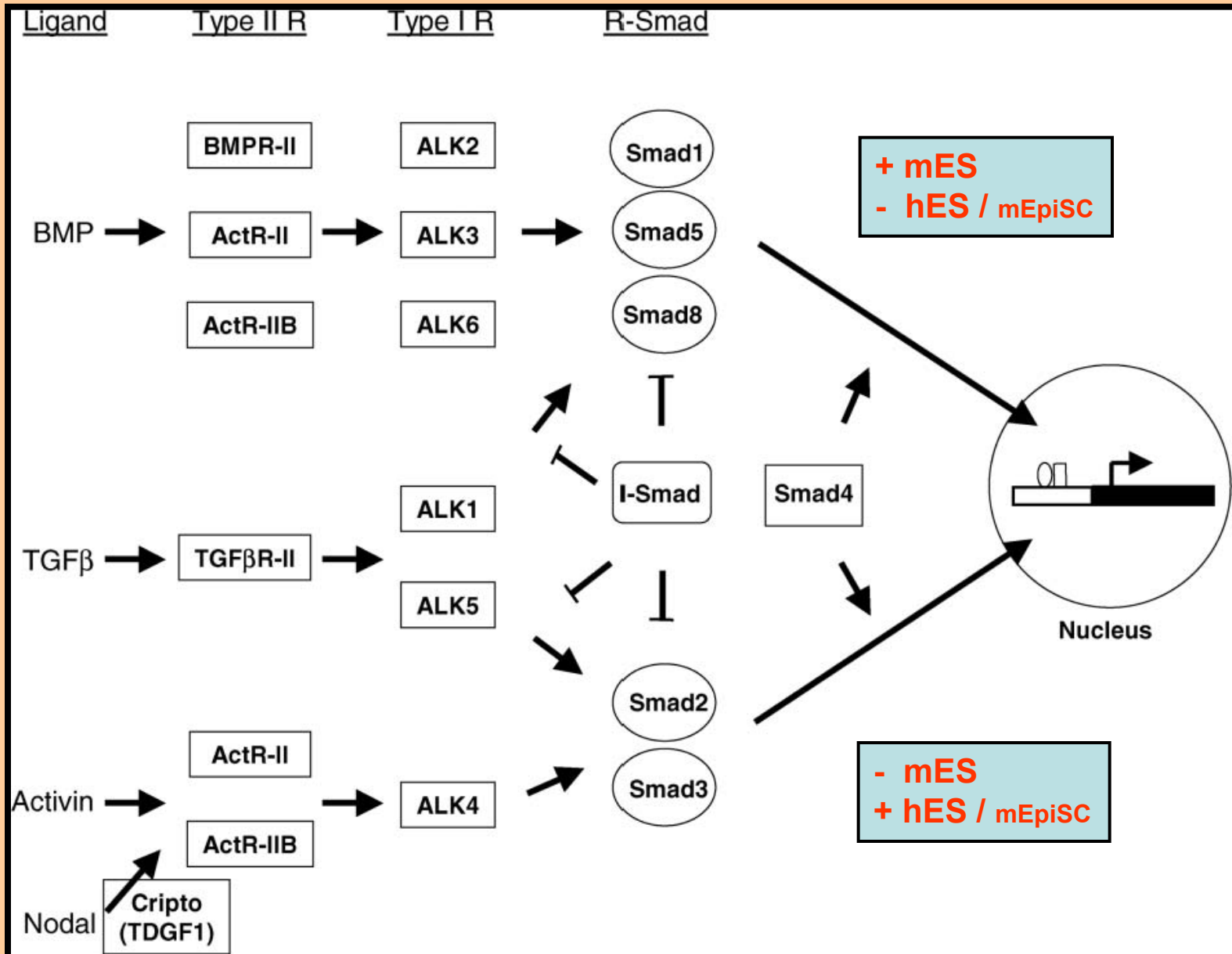
Table 1 | **The best-characterized ESC markers***

Undifferentiated state marker	Mouse	Human
Cell-surface and nuclear antigens		
SSEA1 [‡]	+	–
SSEA3/4 [‡]	–	+
TRA1–60/81 [§]	–	+
TRA2-54	–	+
GCTM-2 [§]	–	+
TG343 [§]	?	+
TG30 ^l	?	+
CD9 ^l	+	+
CD133/prominin	+	+
OCT4	+	+
NANOG	+	+
SOX2	+	+
Enzymatic activities		
AP	+	+
Telomerase	+	+
In vitro culture requirements		
Feeder-cell dependent	+	+
LIF dependent	+	–
FGF4	+	–
Growth characteristics		
Ability to form trophoblast	–	+
Teratoma formation <i>in vivo</i>	+	+
Growth characteristics <i>in vitro</i>	Form tight, rounded, multi-layer clumps; can form EBs	Form flat, loose aggregates; can form EBs
Ability to form germ cells <i>in vitro</i>	+	NR

[‡]Glykolipidy, [§] Keratan chondroitin sulfát proteoglycan, ^lTetraspannin transmembránové proteiny, AP – alkalická fosfatáza, EB – embryoidní tělísko, ESC – embryonální kmenové buňky, SSEA – vývojově specifický embryonální antigen (stage-specific embryonic antigen), TRA – antigen odmítnutí nádoru (tumor-rejection antigen), NR – nestudováno (not reported)

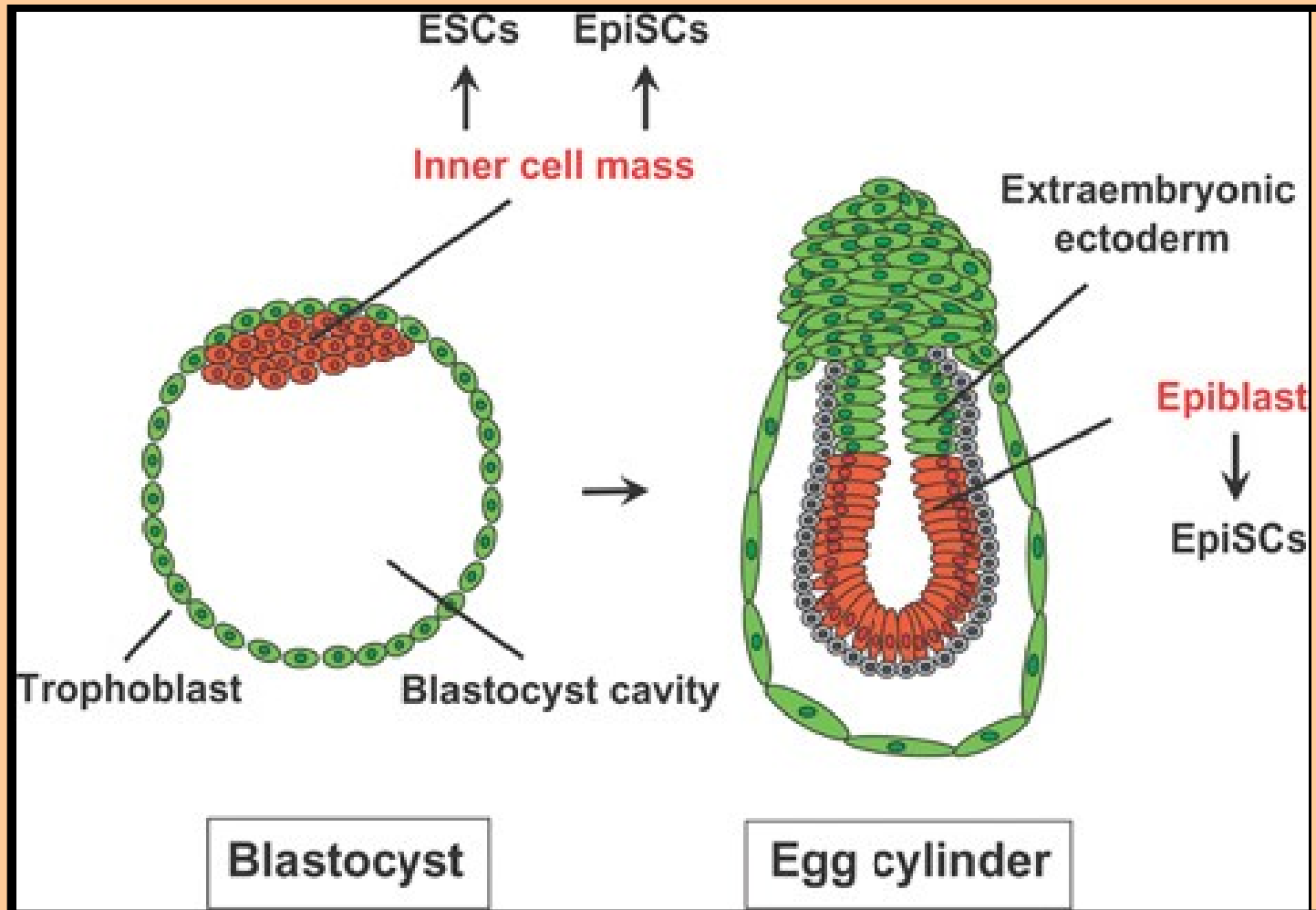

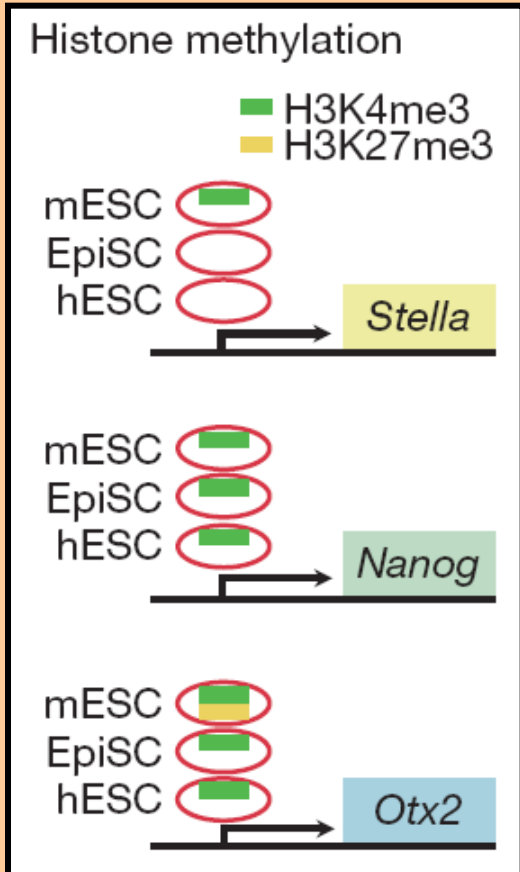
Signální dráha TGFbeta / BMPs u ES buněk

Kmenové buňky epiblastu – EpiSC (Epiblast stem cell)

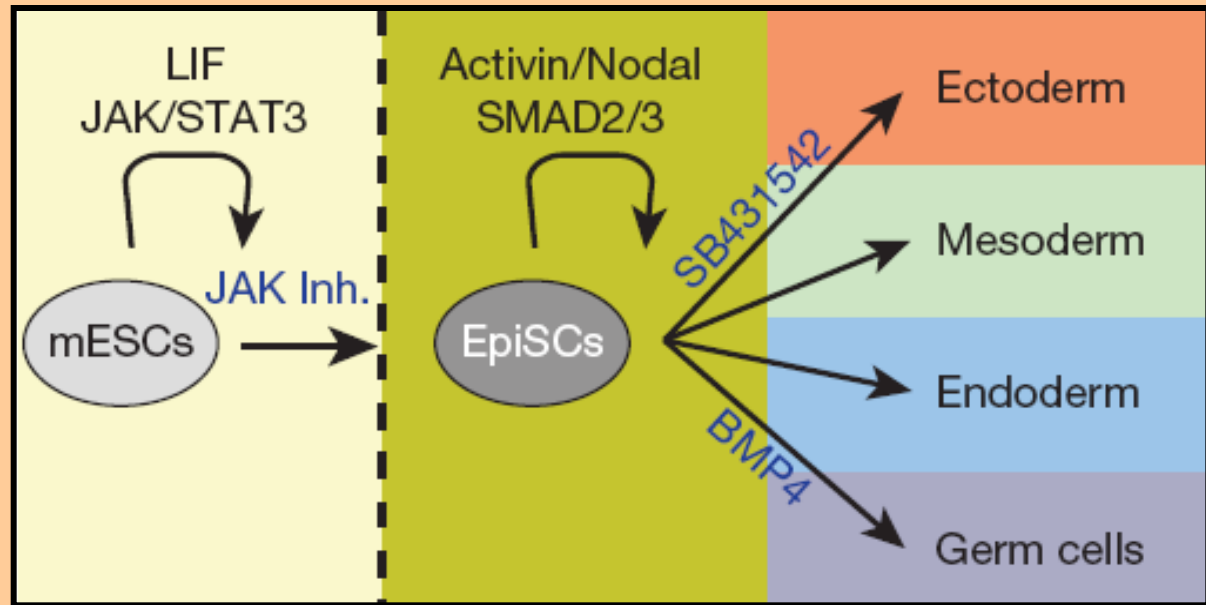
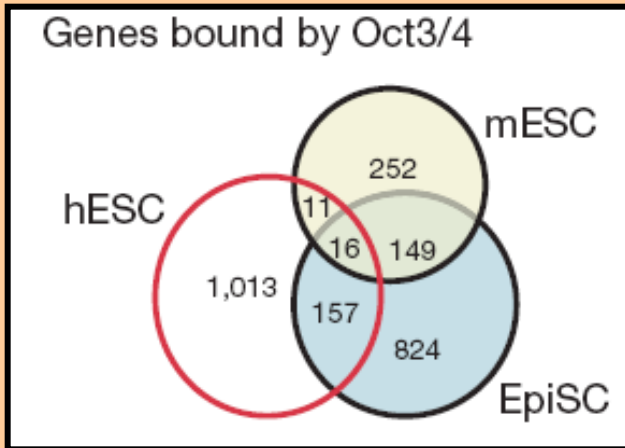
Brons, 2007 & Tesar, 2007

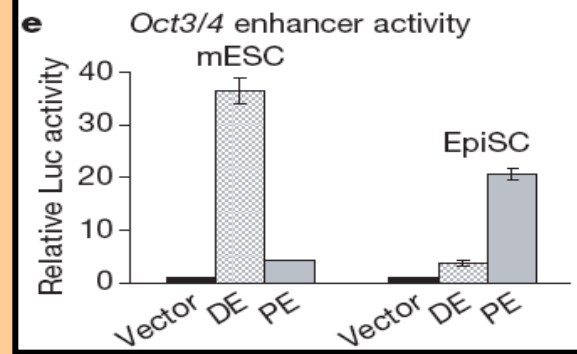
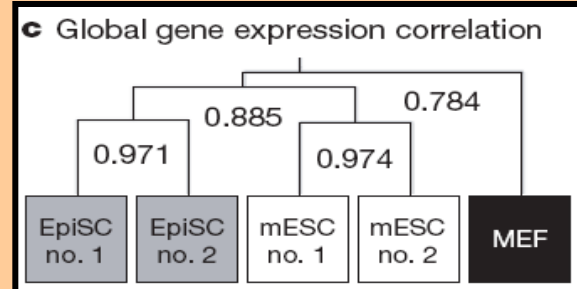
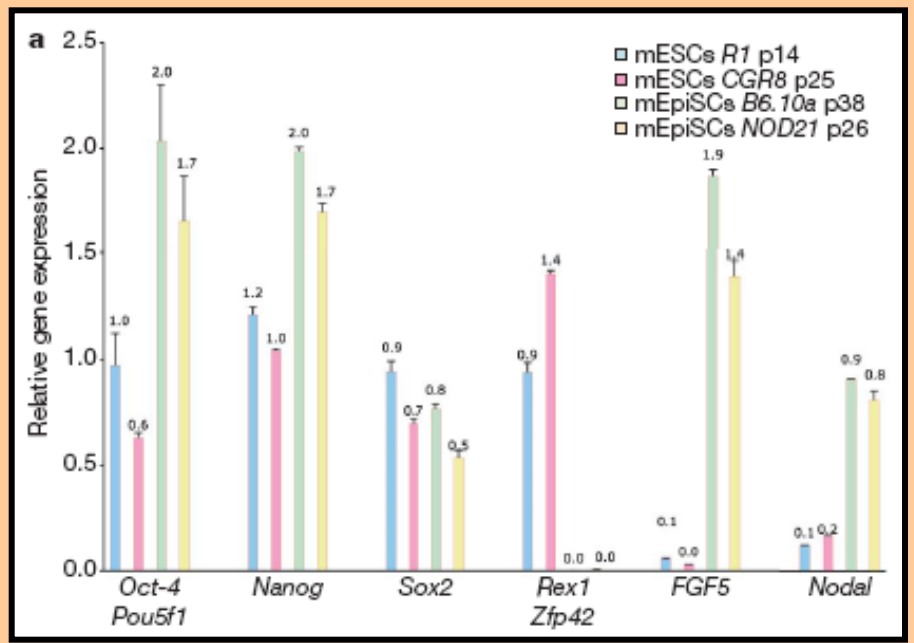
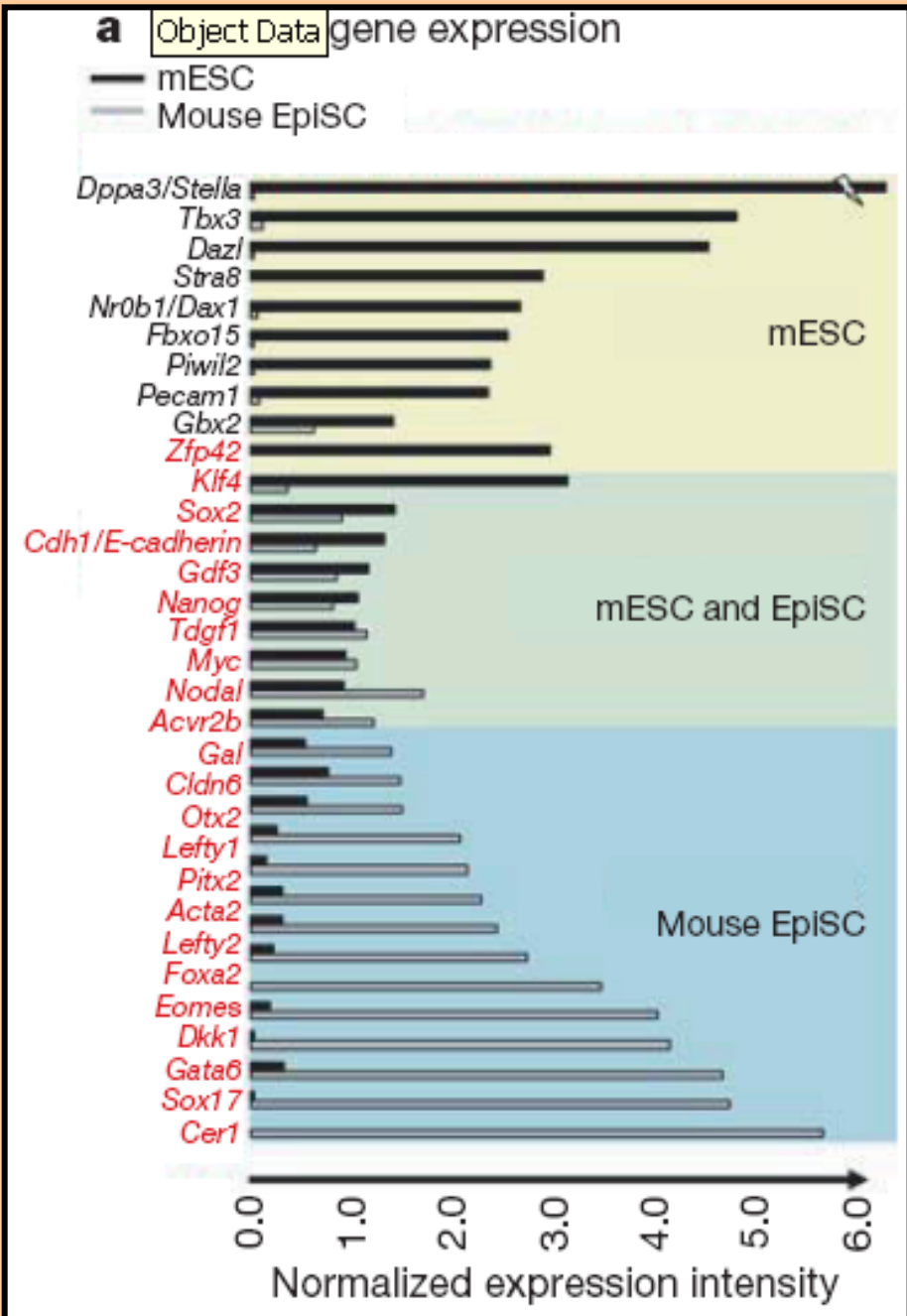

EpiSC

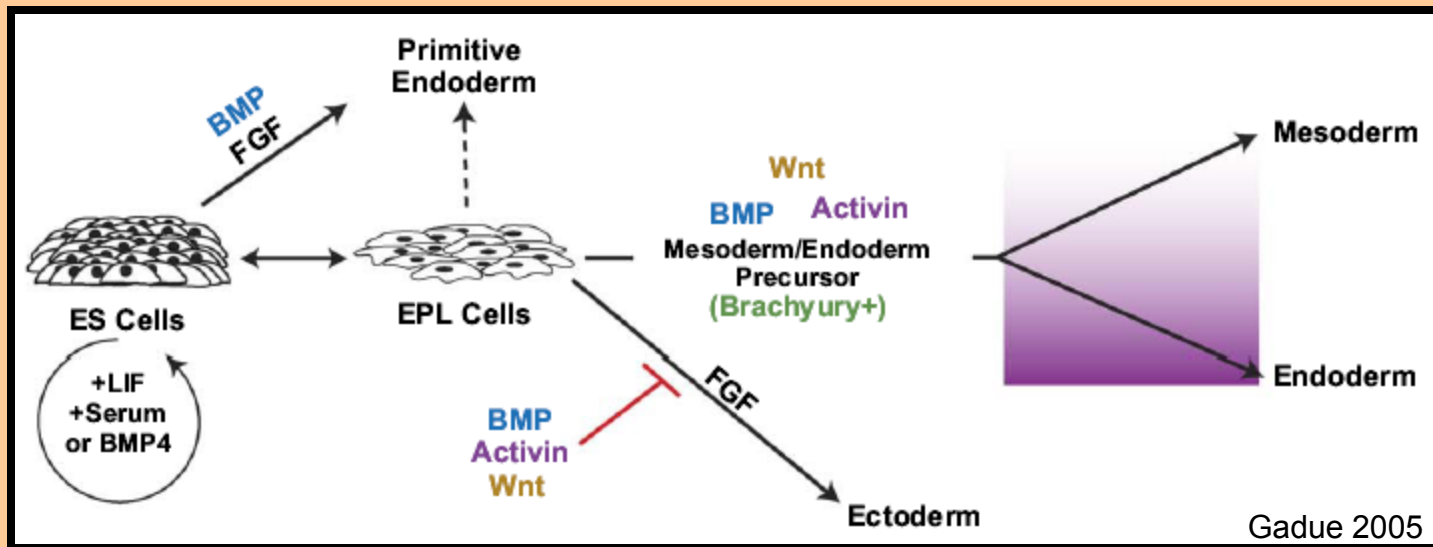
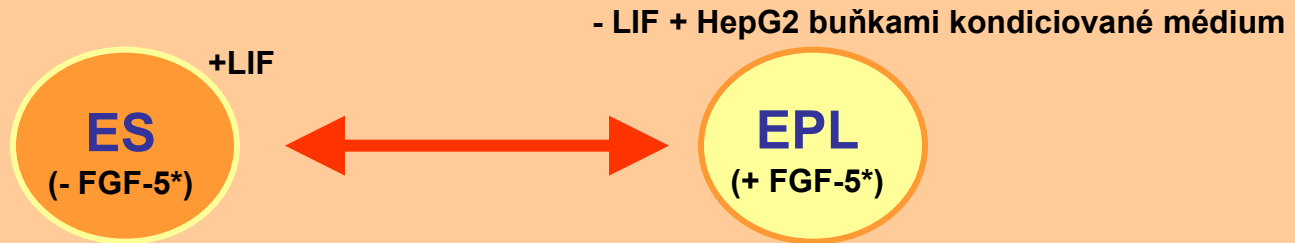
- neintegrují se do moruly a blastocysty => rozdíl s mES
- netvoří kompletní chiméry
- nebyla detekována aktivní alkalická fosfatáza (AP)
(mES, hES, EC, EG, PGC, mají aktivní AP)
- EpiSC částečně vysvětlují rozdíly mezi mES a hES

mES je možno reverzibilně převést na buňky připomínající buňky primitivního ektodermu tzv. EPL (early-primitive ectoderm-like) buňky. Tyto buňky již nemají podobně jako buňky primitivního ektodermu schopnost tvořit buňky parietálního entodermu. Také některé jejich další schopnosti diferencovat, jsou oproti ES buňkám pozměněny (Pelton 2002) .

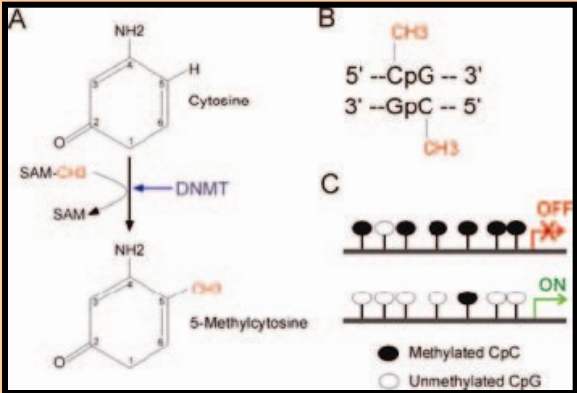
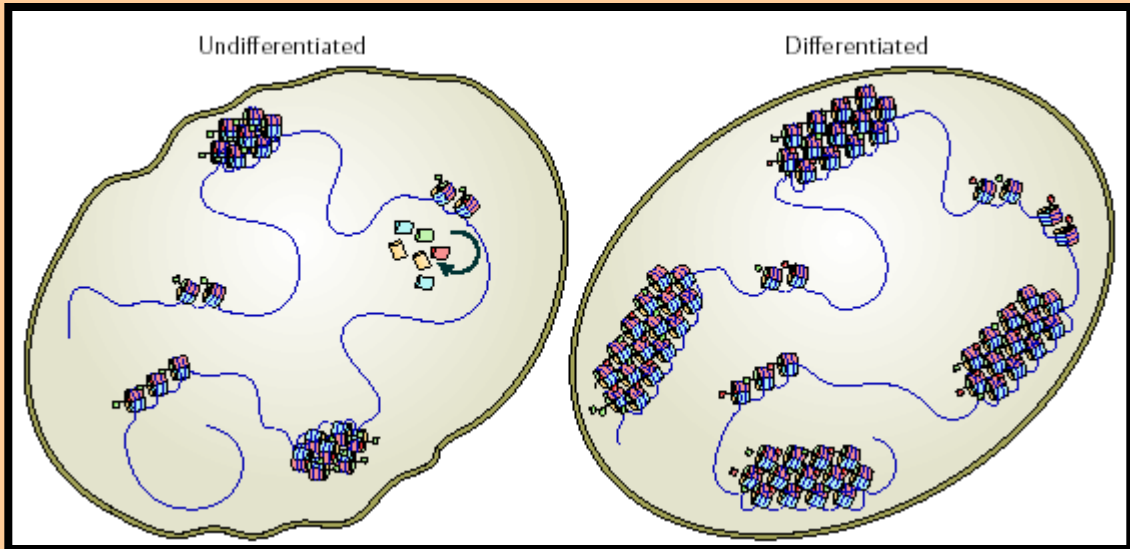
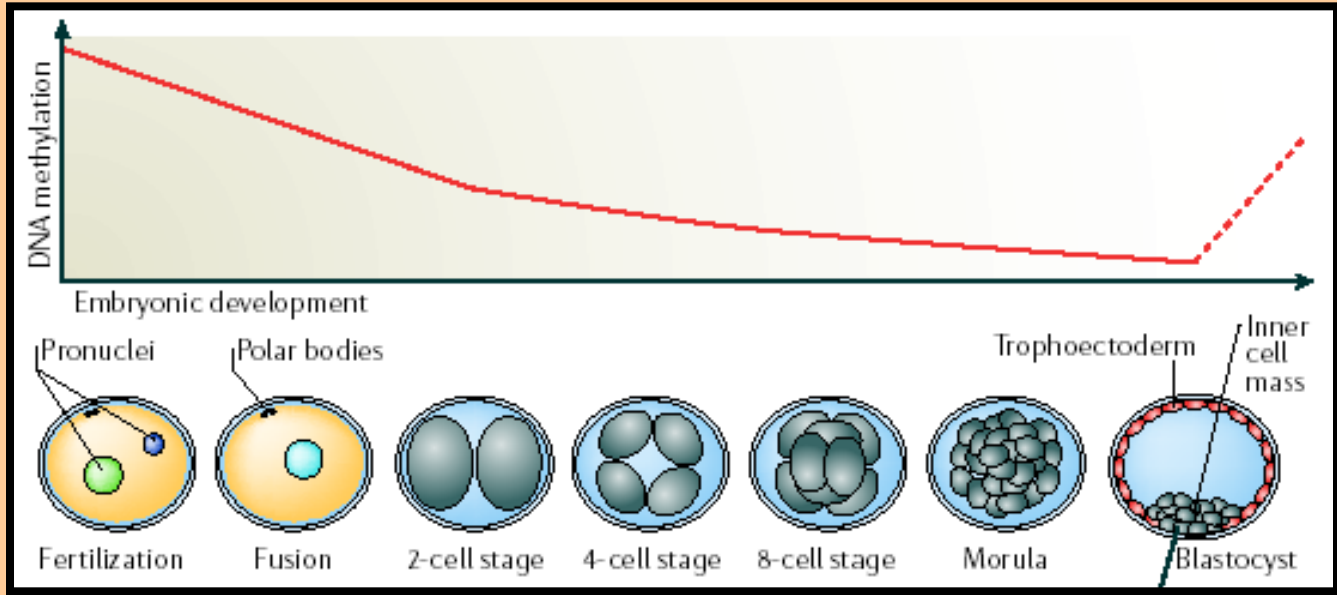

*EPL buňky jsou podobně jako buňky primitivního ektodermu exprimují FGF-5 na rozdíl od ES buněk, které exprimují zejména FGF-4 (platí pro myš)

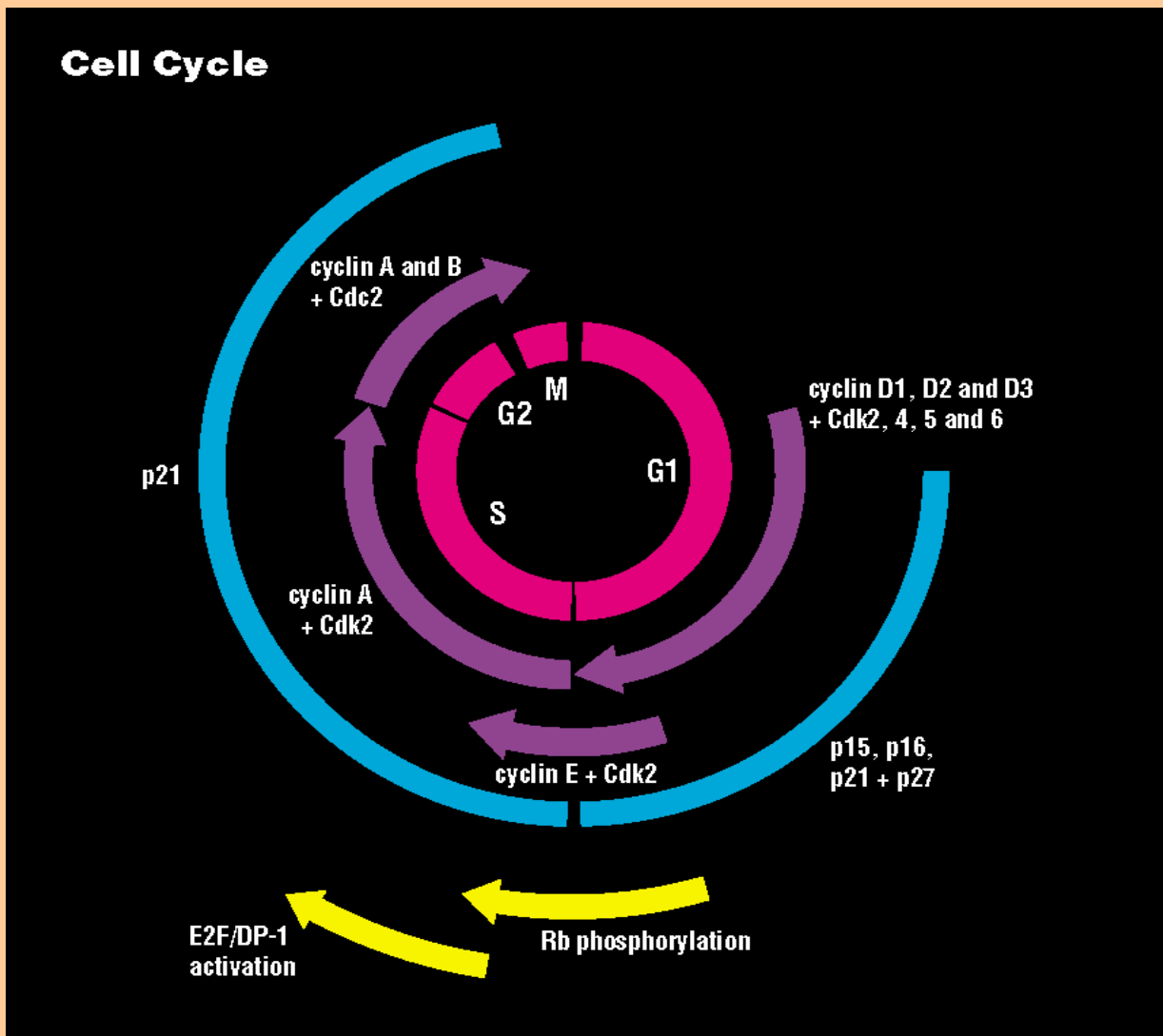

Epigenetika ES buněk

Metylace DNA a kondenzace chromatinu u ES buněk

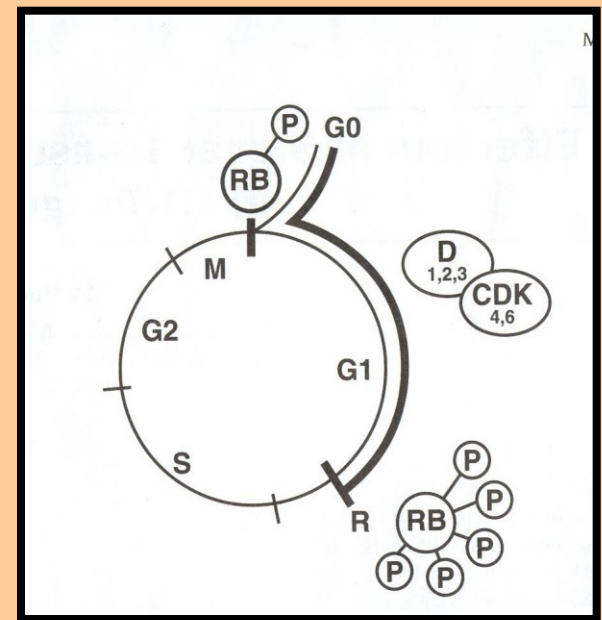
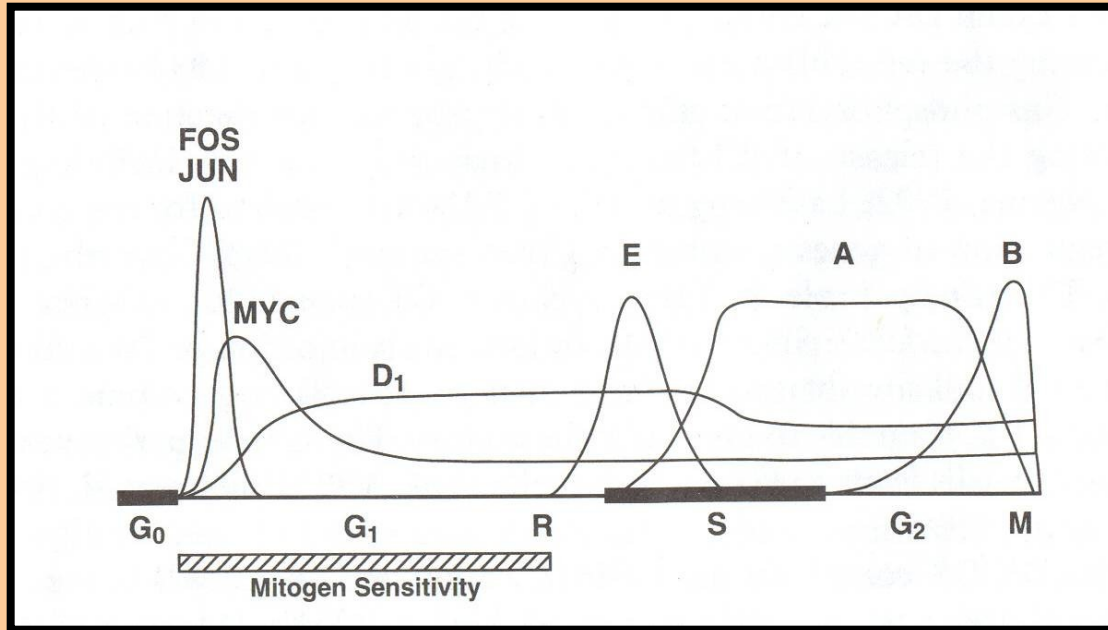

Proliferace ES buněk

S laskavým nedovolením z katalogu Santa Cruz Biotechnology, Inc.

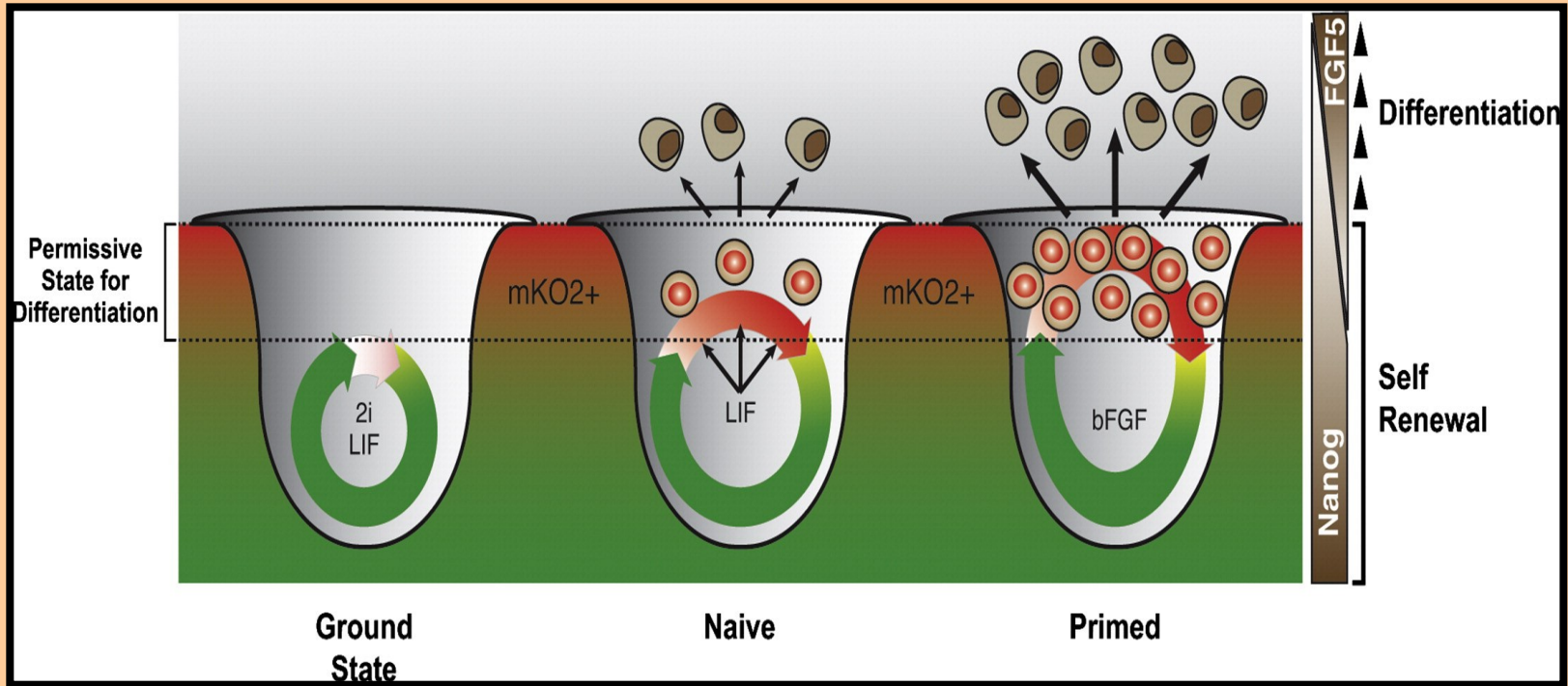

- ES buňky relativně intenzivně proliferují (podobné nádorovým buňkám)
- G₁ fáze buněčného cyklu je krátká (u mES ~ 1.5 h), zdá se, že chybí G₁-checkpoint*
- velké procento buněk je v S fázi buněčného cyklu (mES > 60%, hES > 50%)
- doubling time mES ~ 10-12h, hES ~ 18-20h
- specifická charakteristika regulace buněčného cyklu (odolnost k p16, nízká hladina cyklinů D, vysoká hladina cyklinu E, není potřeba proteinů rodiny Rb)
- inhibice proliferace, prodloužení G₁ fáze (suboptimální podmínky) vede k diferenciaci a apoptóze, diferenciaci a apoptóza ES buněk, však nemusí vést ke snížení proliferace jako takové

*tzv. kontrolní bod R, o průchodu tímto bodem rozhodují zejména mechanismy rozpoznávající integritu/neporušenost genomu, buňky s poškozenou DNA jsou za normálních okolností v tomto bodě zastaveny. Porucha tohoto kontrolního mechanismu je typická pro nádorové buňky.

Zpomalení proliferace a prodloužení G1 fáze vede k diferenciaci ES buněk

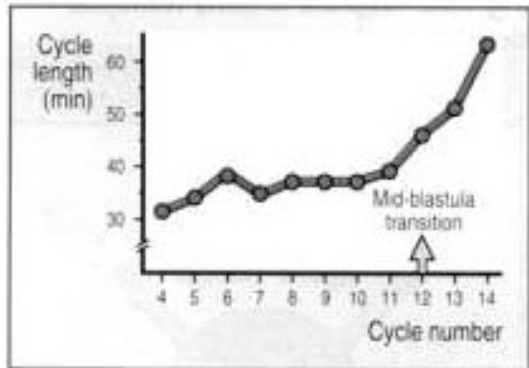
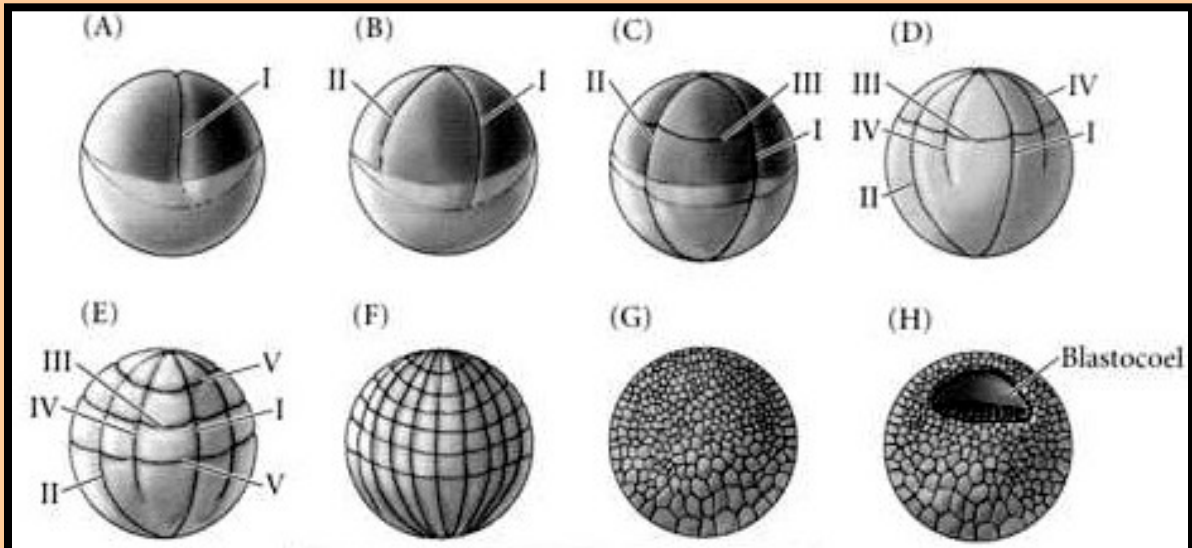
[A short G1 phase is an intrinsic determinant of naïve embryonic stem cell pluripotency.](#)

Coronado D, Godet M, Bourillot PY, Tapponnier Y, Bernat A, Petit M, Afanassieff M, Markossian S, Malashicheva A, Iacone R, Anastassiadis K, **Savatier P.**

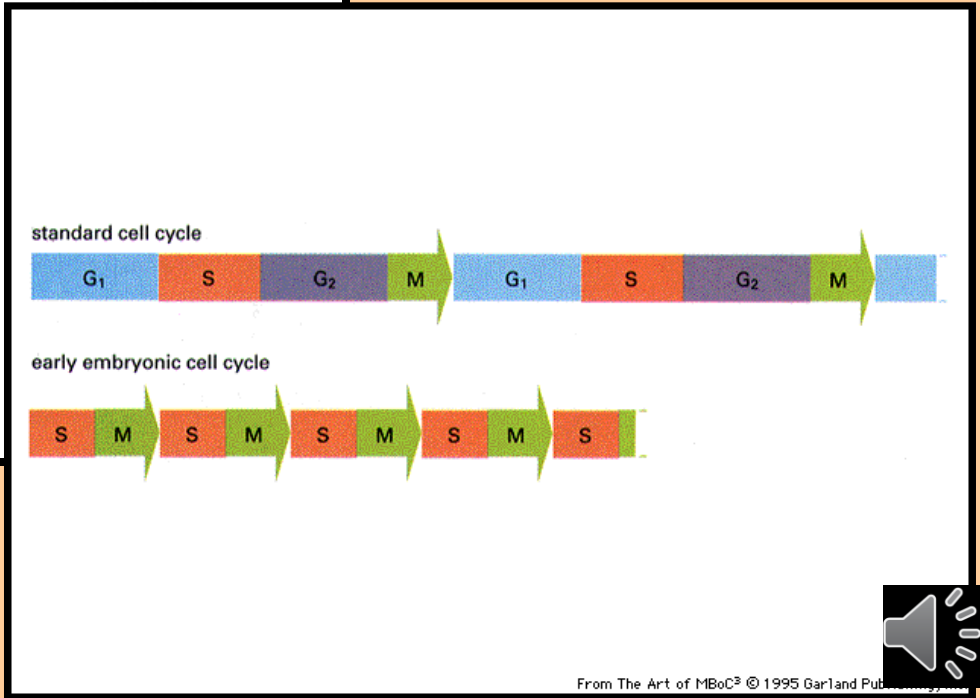
Stem Cell Res. 2013 Jan;10(1):118-31

Rozdílné proporce v jednotlivých fázích cyklu u časných embryonálních buněk

Timing of the cell cycle during cleavage in *Xenopus*.

Apoptická kontrola nestability karyotypu a ES buňky

Checkpoint-apoptosis... of karyotypic instability. Mantel, 2007

- u zdravých somatických buněk při poruchách mitotického aparátu během jejich dělení a tak vznikající chyby v mitóze vedou k jejich přechodu do senescentního stavu nebo k indukci apoptósy
- **ES buňky mají zvýšenou toleranci k poruchám mitózy, menší citlivost tzv. SAC** (SAC - spindle assembly checkpoint)

=> akumulace aneuploidních

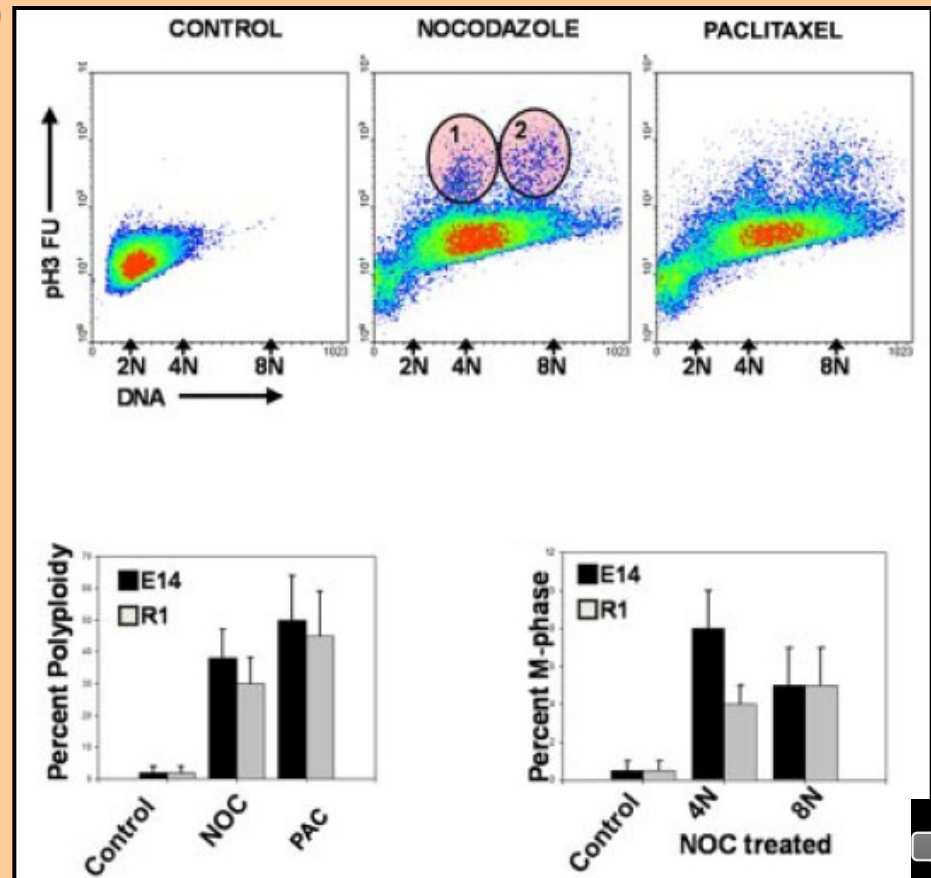
a polyploidních buněk v populaci

- indukci diferenciaci lze tyto buňky částečně eliminovat (apoptósa)

- tetraploidní buňky (blastomery) mohou tvořit jen trofoblast

=> G_1 MTA/tetraploidy checkpoint

=> využití při tvorbě embryí plně ES původu

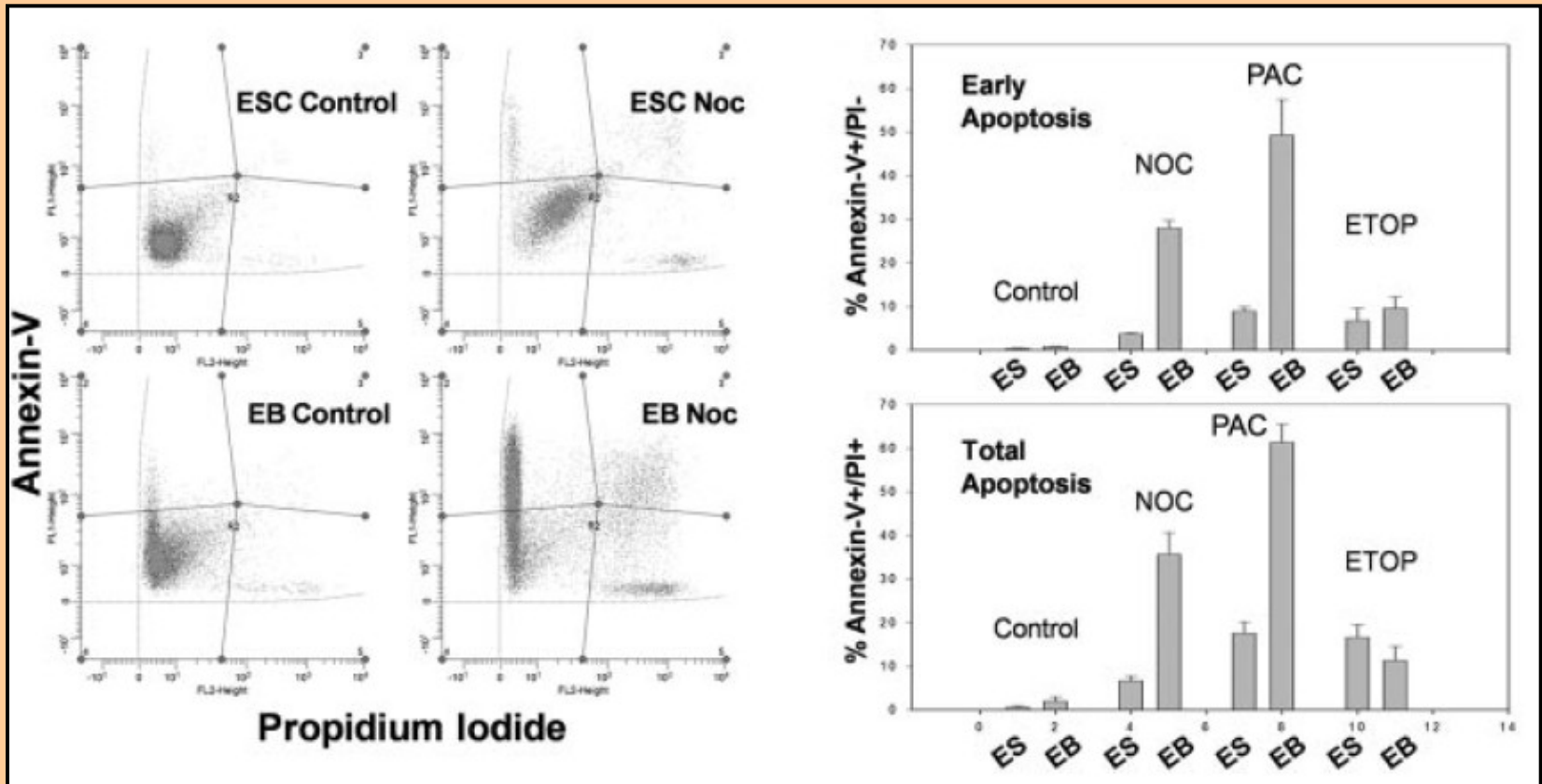
Příklad nárůstu apoptózy s diferenciací a poškozeným mitotickým aparátem

ES - embryonální kmenové buňky

EB - ES diferencovanou formou embryoidních tělísek

Noc/NOC - nocodazol

PAC - paclitaxel

Chromosomální stabilita a ES buňky

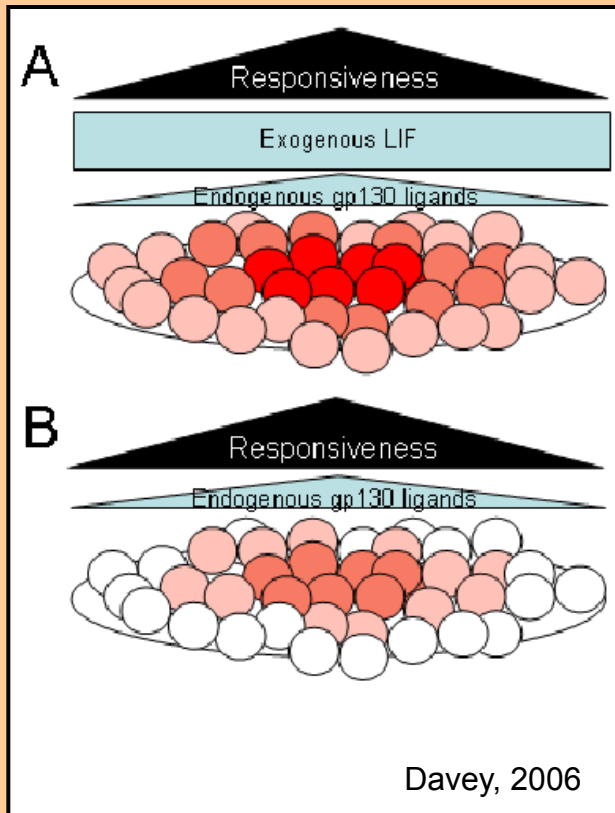
Draper, 2004; Hanson, 2005

- dlouhodobá kultivace ES buněk vede k selekci odolnějších klonů a subpopulací
- menší rezpozivnost na vnější signály, rychlejší proliferace, menší nároky na kultivaci, klíčové znaky často zachovány (Oct-4, Nanog, příslušné SSEA,...)
- u myši snížena schopnost tvorby chimér a zřejměna germline u těchto chimér
- často spojeno s genetickou manipulací (knock-out, -in ES linie)

- nestabilita chromosómů, polyploidie, trizomie, zlomy a přeskupování genů
=> adaptace na *in vitro* podmínky

- hES, primární je trizomie chromozomu 12 nebo 17, vzácněji chromosomu 14 a 20
- často dochází i ke zdvojení dlouhého raménka chromosomu 17 a k translokaci této kopie na dlouhé raménko chromosomu 6 => posílení exprese genů na chromosomu 17 (Survivin - proti apoptóze, STAT3 - self-renewal mES a nadbytek u většiny nádorů, GRB2 a 7 (growth factor receptor bound protein, viz. signální transdukce))
- na chromosomu 12 je lokalizován *nanog* (Nanog)
- časté i změny malých oblastí na chromosomech 1, 8, 18 a 20
- u mES se jedná o změny zejména chromosomů 8 a 11
(myší chromosom 11 je z části ekvivalentní k lidskému chromosomu 17)

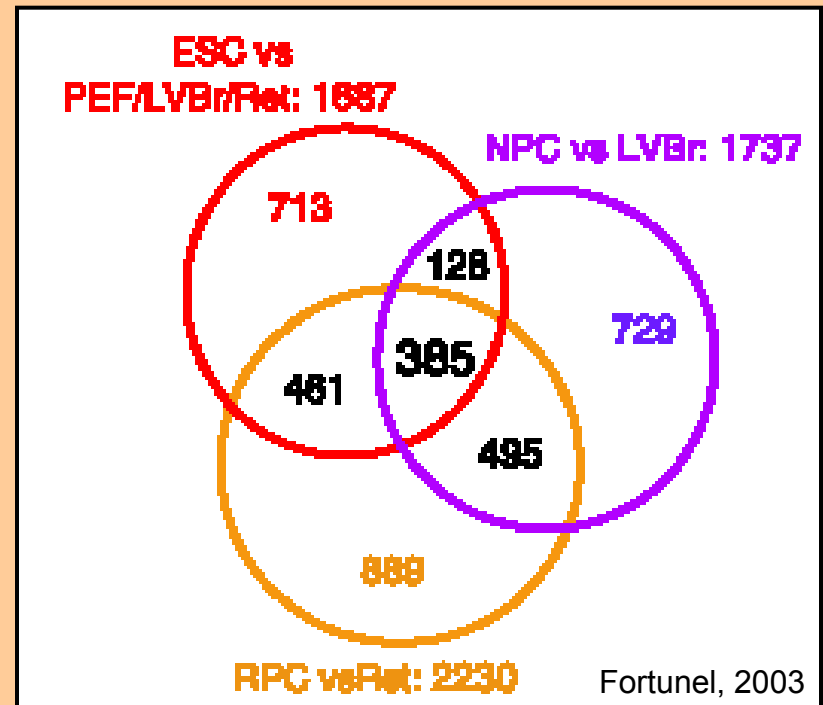
Jak vypadá správná ES buňka?
Jsou všechny ES buňky v kultuře stejné?

LIF -> STAT3 aktivita u mES buněk

↓ pokračování

Microarray analýza exprese „stemness“ genů

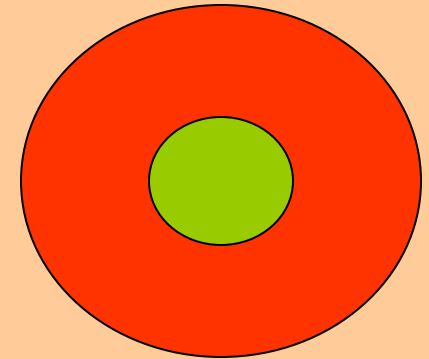
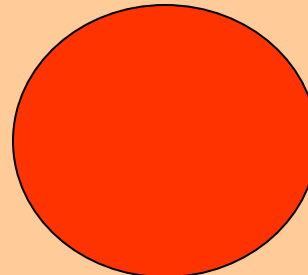
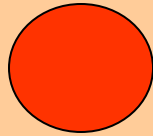

↓ pokračování

**Model narůstající heterogenity v rostoucí kolonii ES buněk
za dodržení známých optimálních kultivačních podmínek**

Myší ES

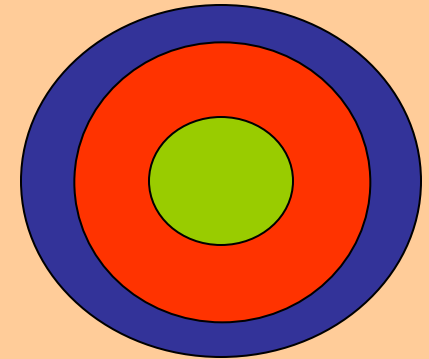
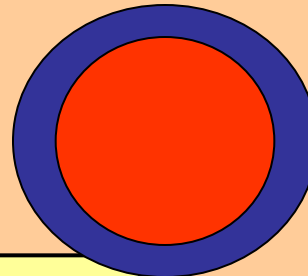
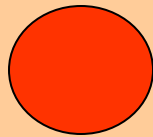
30<*

50<*

100<*

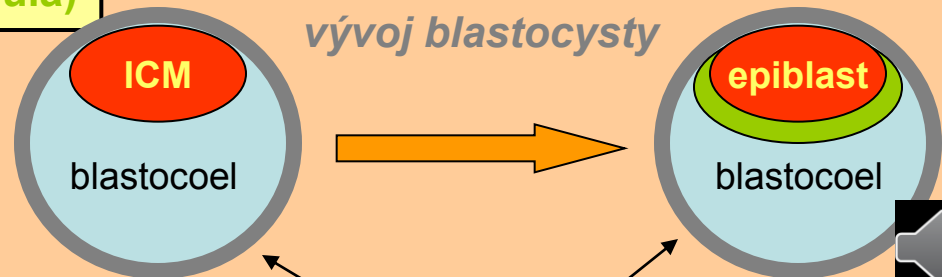
růst kolonie ES buněk

Lidské ES

Buňky odpovídající buňkám ICM/epiblastu
Časného neuroektodermu
Buňky primitivního entodermu
(morphologicky navíc tvoří také malá granula)

*orientační počet buněk v kolonii

vývoj blastocysty

ICM

blastocoel

epiblast

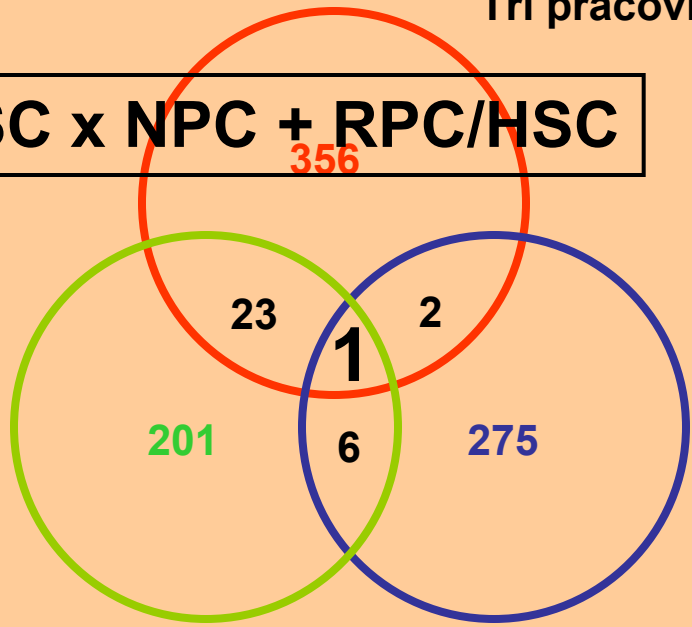
blastocoel

trofoectoderm

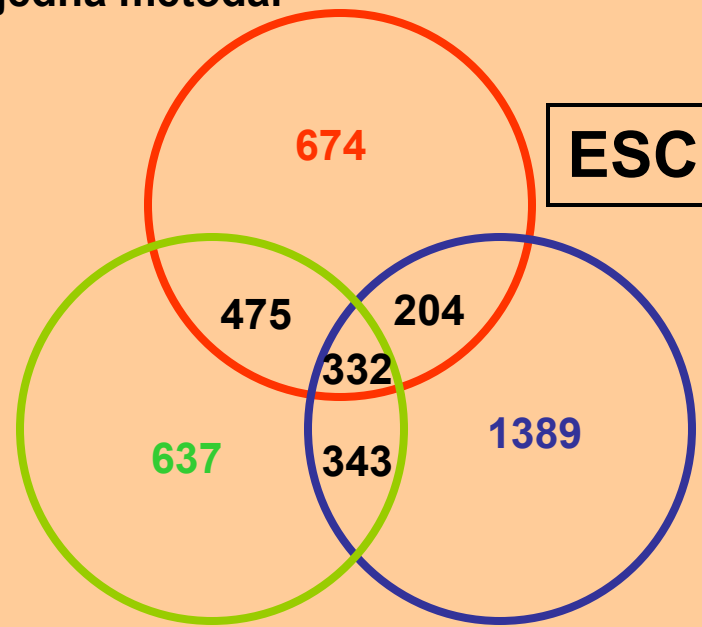

Variabilita v analýze transkripčního profilu u ES buněk (ESC), neurálních progenitorů (NPC), progenitorů retiny (RPC) a hematopoetických kmenových buněk (HSC) u myši.
 Tři pracovní skupiny, jedna metoda.

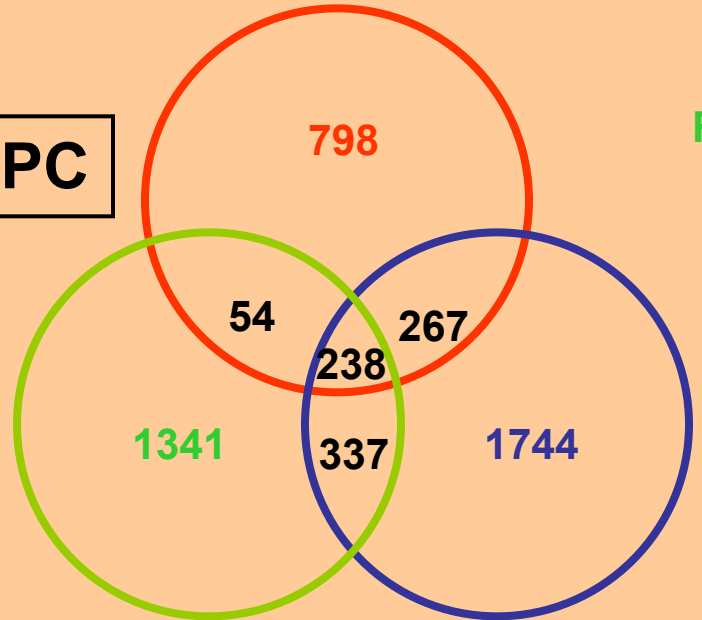
ESC x NPC + RPC/HSC

ESC

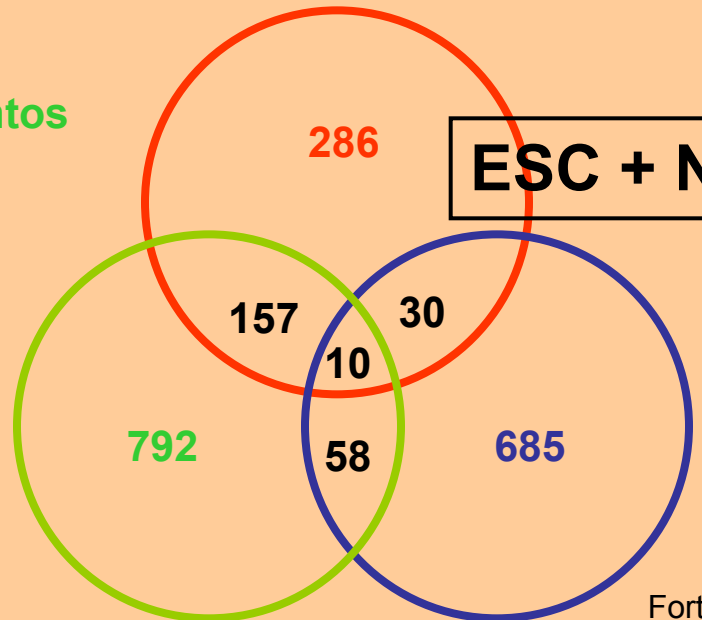

NPC

Fortunel
 Ramalho-Santos
 Ivanova

ESC + NPC

Existují geny kmenovosti, tzv. „stemness geny“ ?

Vývojově specifické geny
=> potenciál buněk

+

Příslušné signální dráhy, specifický patern jejich aktivit
=> regulace diferenciacce, proliferace, sebeobnovy

VYUŽITÍ ES BUNĚK

1. Biologický a biomedicínský výzkum

- Příprava geneticky modifikovaných organismů
- Studium mechanismů časně embryogeneze / diferenciace
- Studium mechanismů kancerogeneze
- Studium embryotoxicity
- Testování farmak

2. Lékařství

- Buněčné a tkáňové terapie
- Příprava biologicky aktivních preparátů
- Nosiče biologicky aktivních látek (*pathotaxe*)

Příprava geneticky modifikovaných organismů - GMO

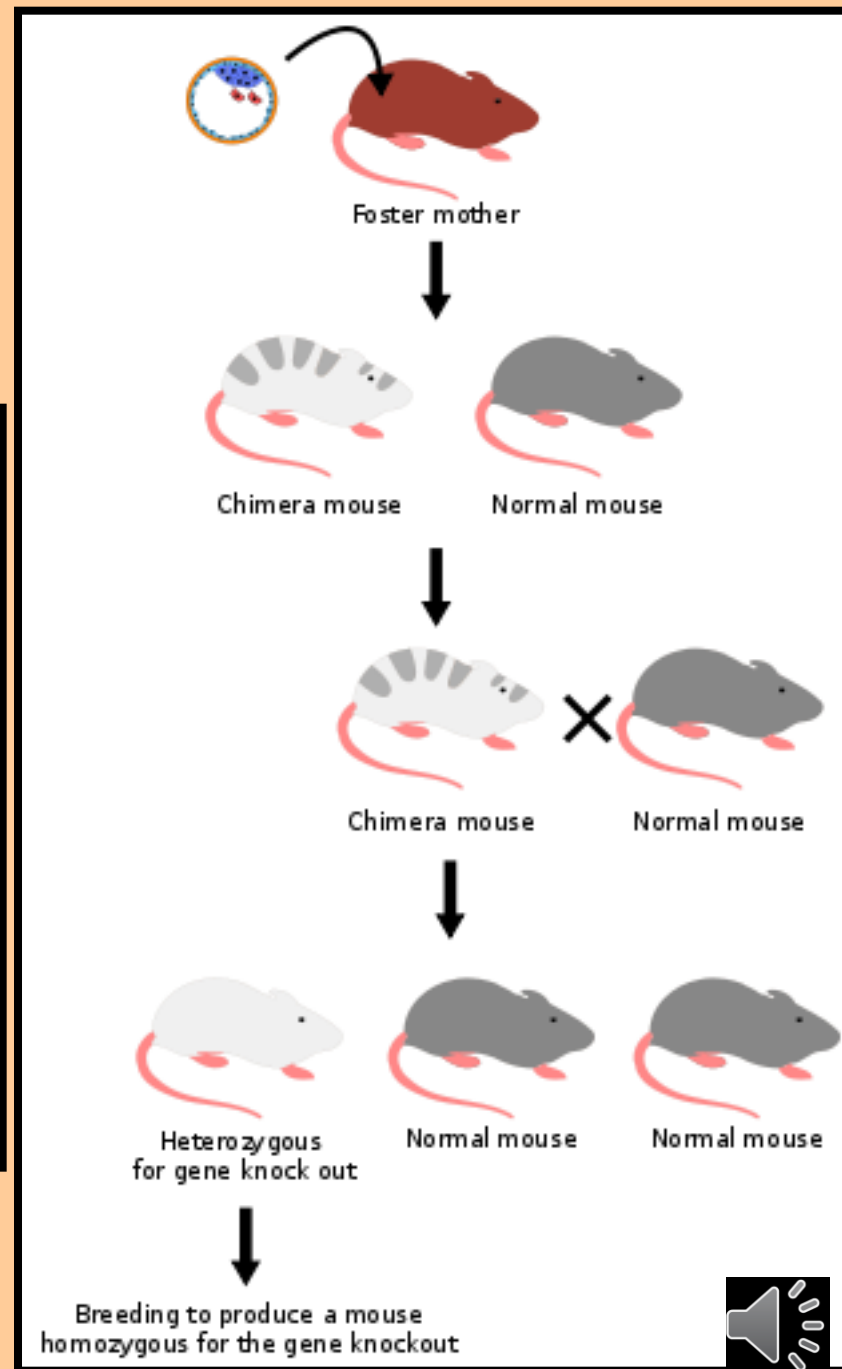
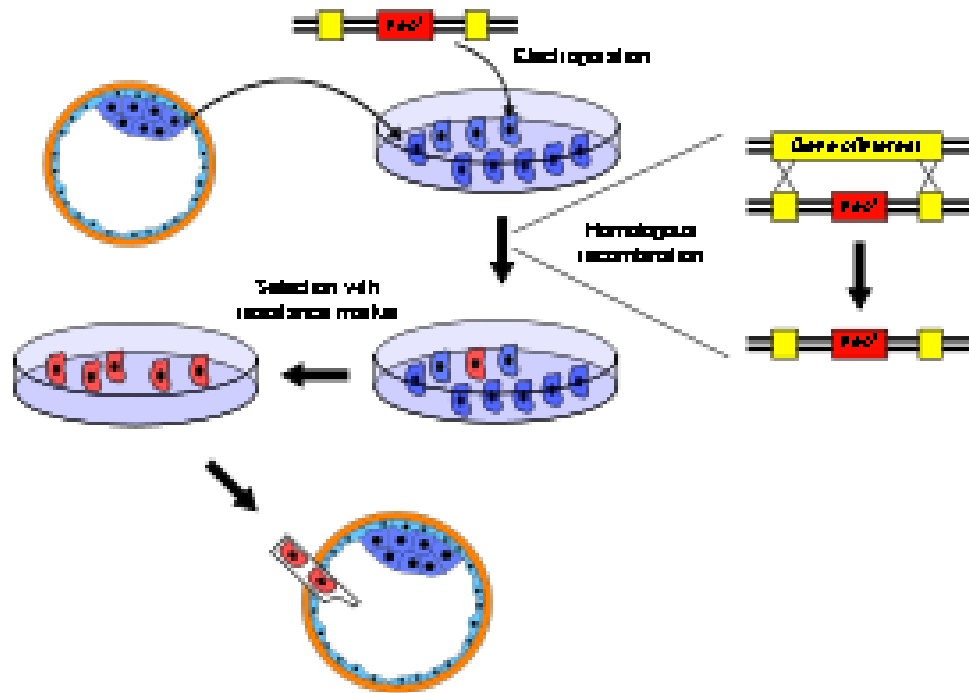
Pro vytvoření linie *GMO* je potřeba, aby požadovaná genetická modifikace byla obsažena i v pohlavních buňkách. Tuto modifikaci je tedy potřeba provést na buňkách toti- nebo pluripotentních.

- Náhodným nebo cíleným(?) vložením požadované DNA do zygoty
- **Náhodným nebo cíleným vložením požadované DNA do ES buněk**

- Díky prakticky neomezené možnosti kultivace ES buněk, lze mít prováděnou genetickou modifikace plně pod kontrolou, a také ji můžeme velice přesně naplánovat!!!
- ES buňky jsou pluripotentní, po zpětné injikaci do blastocysty a vložení této blastocysty do dělohy pseudo-pregnantní myši, blastocysta pokračuje ve vývoji a vzniklý jedinec je chimérou buněk původní ICM a injikovaných ES na úrovni všech tkání, tedy i zárodečné.

Příprava KO/I myši

ES buňky v buněčné terapii

In vitro fertilization

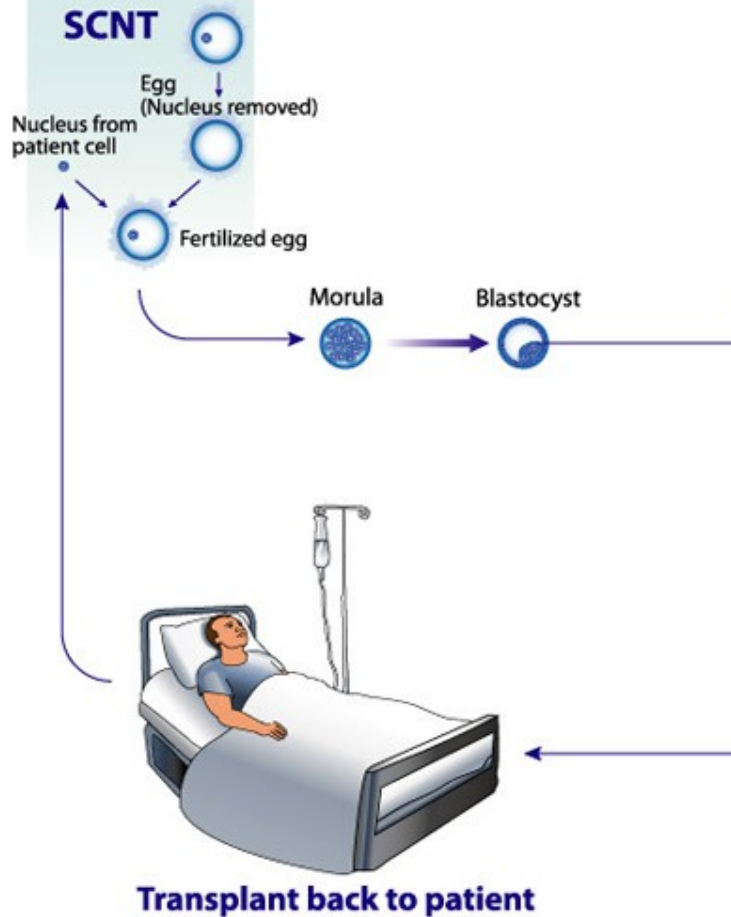
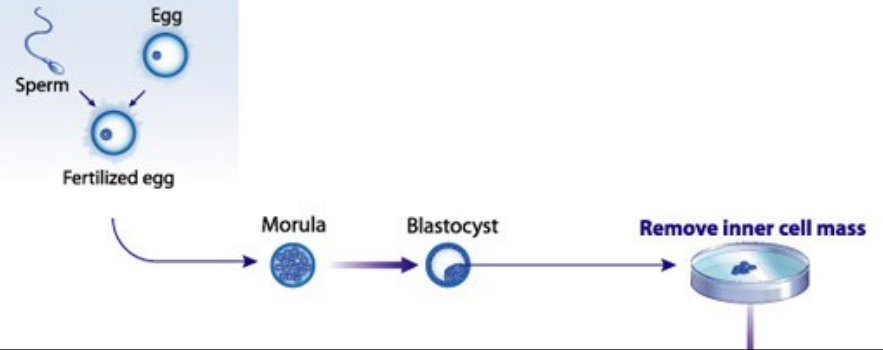
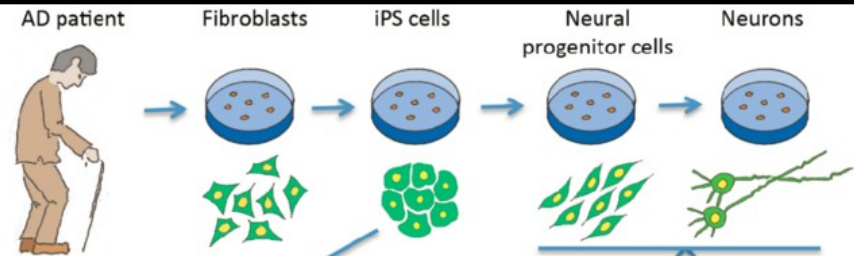
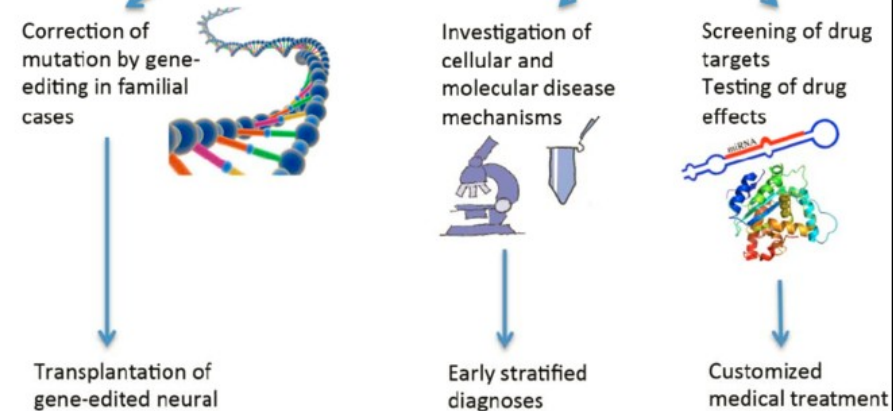

Illustration by [Cell Imaging Core](#) of the Center for Reproductive Science

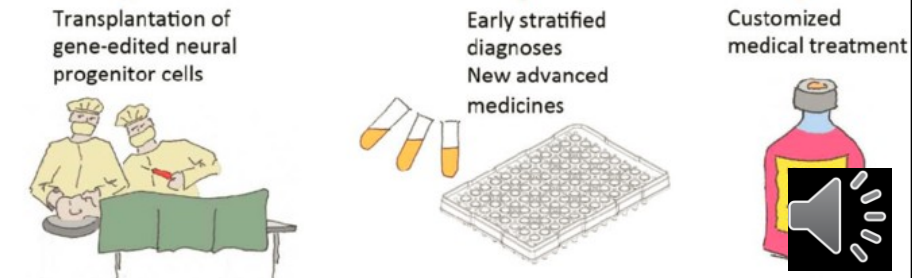
A
Derivation of patient material

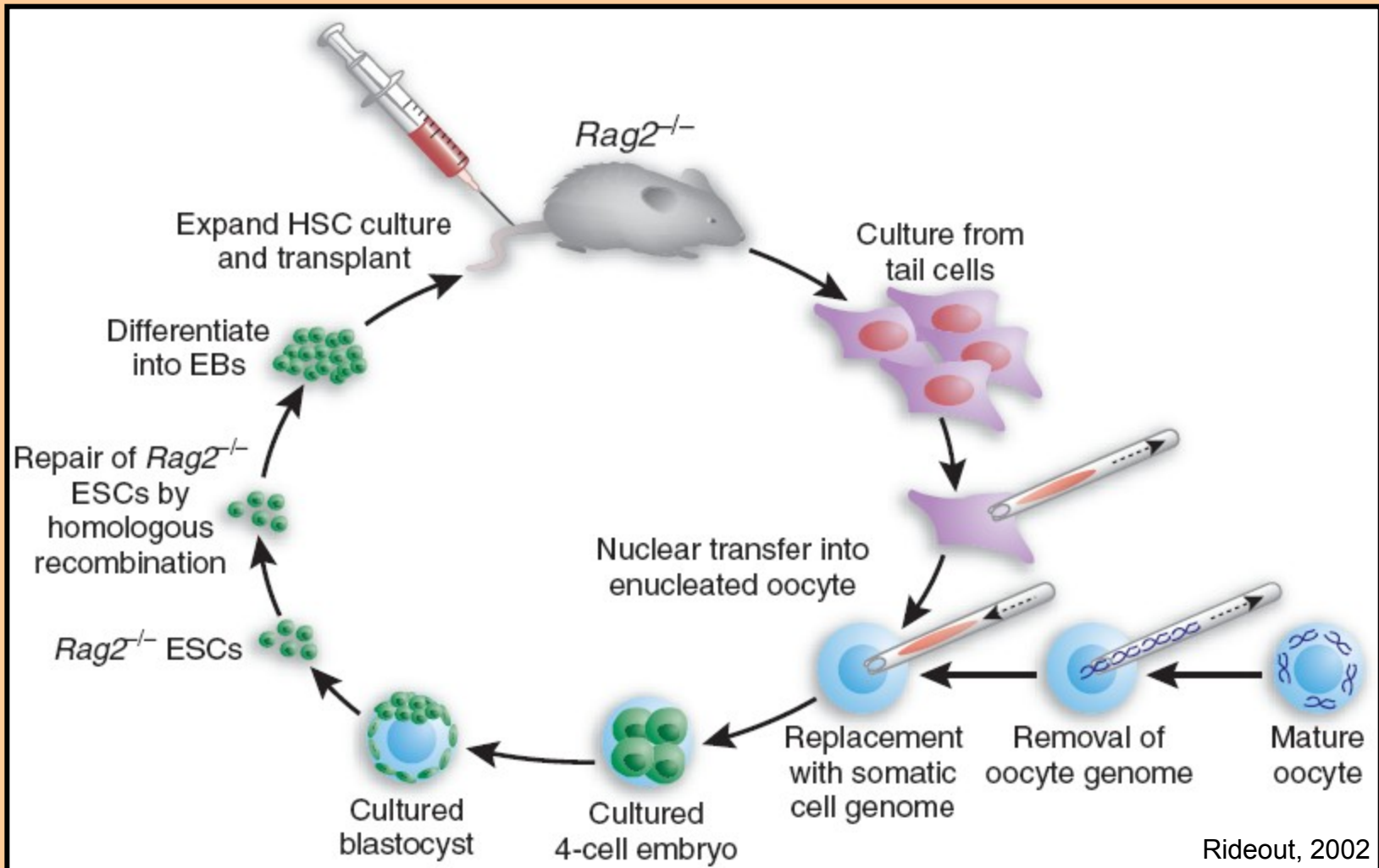
B
Molecular and cellular technologies

C
Benefits for the patients

Model regenerace poškozené hematopoesy v důsledku mutace $Rag2^{-/-}$ s použitím ES buněk, genetických manipulací a jaderného reprogramování

Diferenciace ES buněk

a) *In vivo*

- teratomy: injekce suspenze ES buněk do vaskularizované tkáně imunitně tolerantního zvířete, popřípadě do zvířete s farmakologicky potlačenou imunitní odpovědí
- chiméry: injekce ES buněk do blastocysty, navrácení takové blastocysty do pseudo-pregnantní myši = vznik chimerického jedince

b) *In vitro*

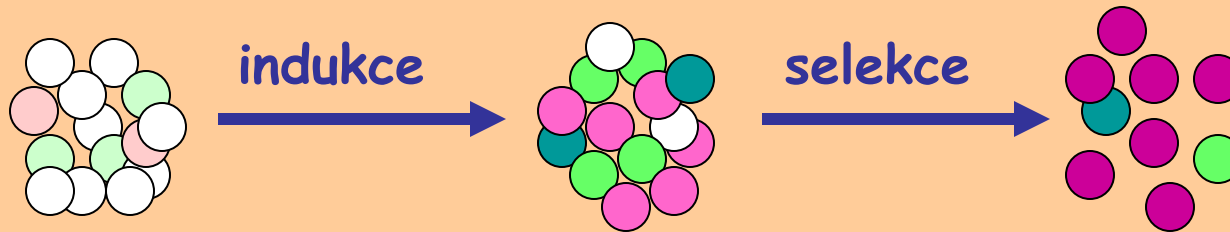
- metodiky korespondující s ontogenezí
- metodiky získané empiricky (kopírující ontogenezi?)

Musí buňka diferencující z ES buňky vždy kopírovat ontogenezi aby dosáhla určitého stavu?

In vitro diferenciace ES buněk

kultivace

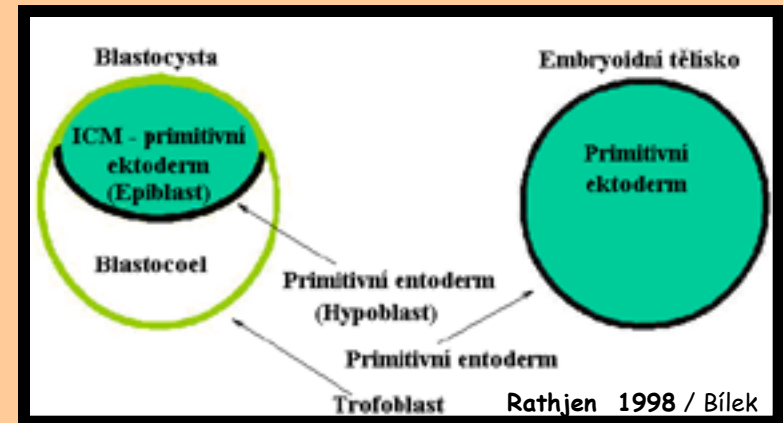

a) Embryoidní tělíska (Embryoid bodies - EB)

- + jednoduché, více buněčných typů
- + tolerující genotyp
- špatně definované podmínky

b) V monovrstvě

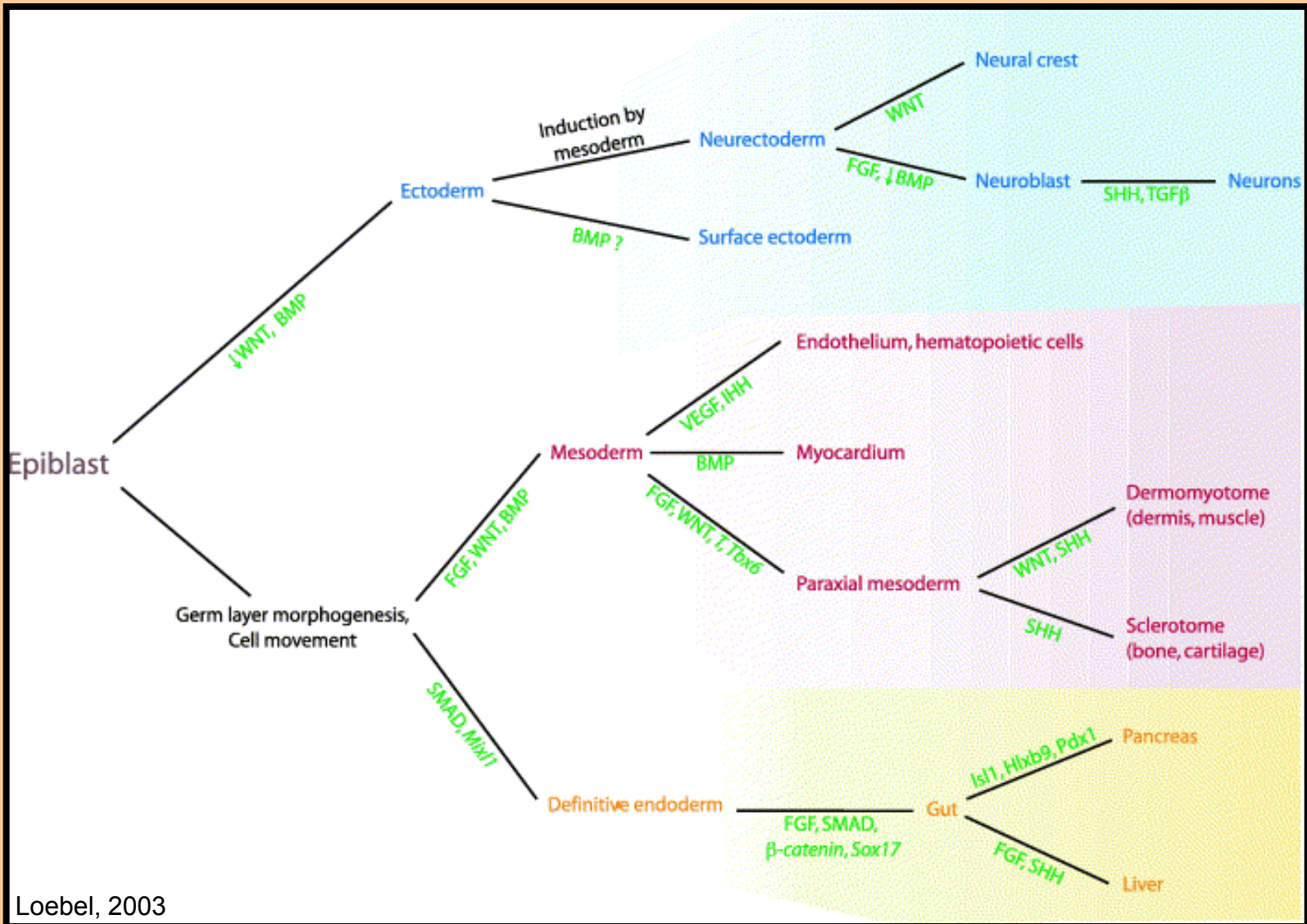
- + dobře definované podmínky
- malá efektivita (většinou)
- může být silně závislé na genotypu

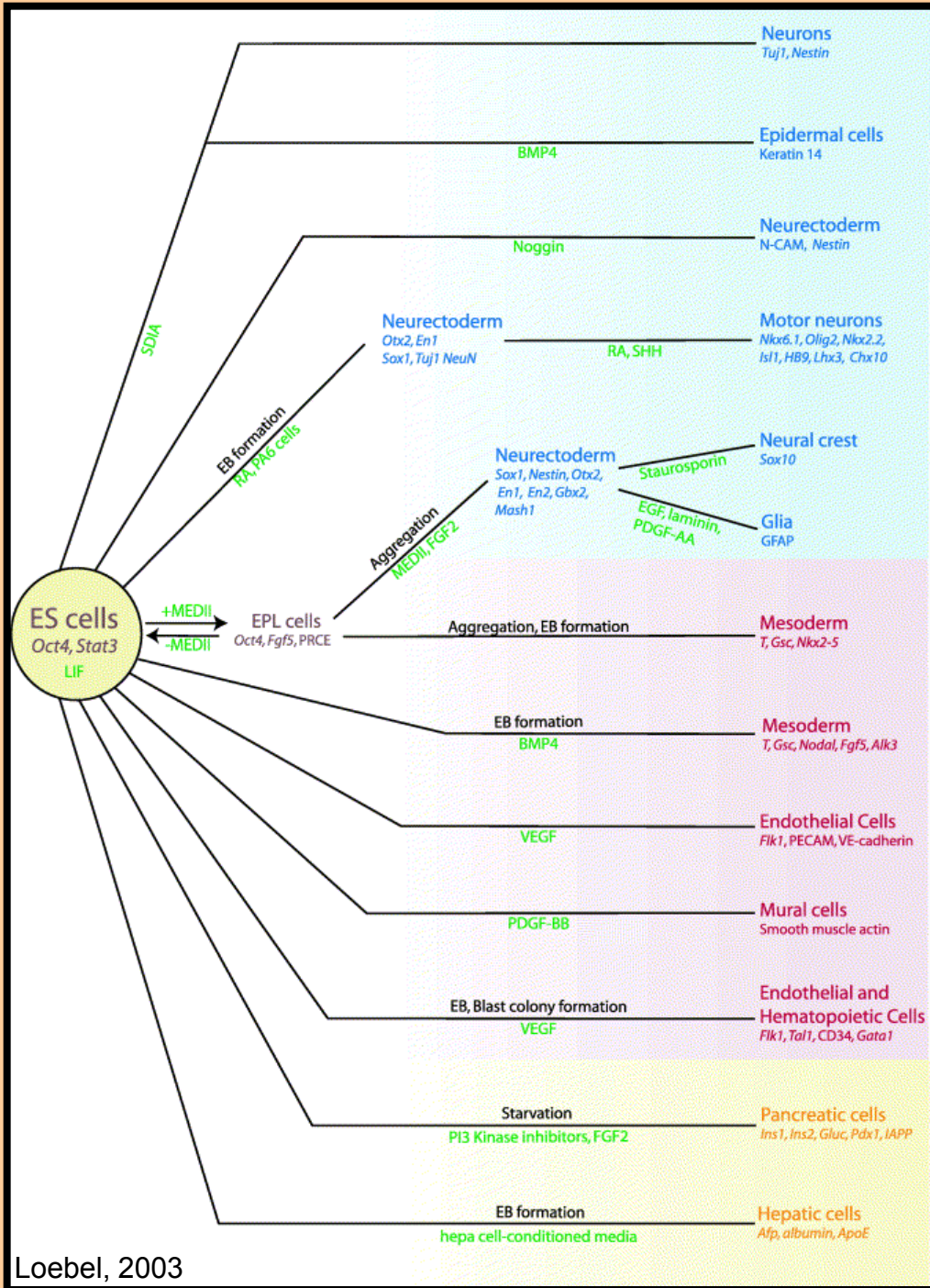

Rathjen 1998 / Bílek
2004

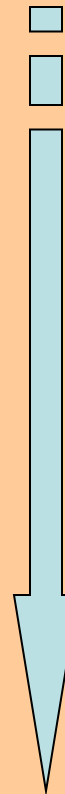

Úloha specifických růstových faktorů v ontogenezi myši

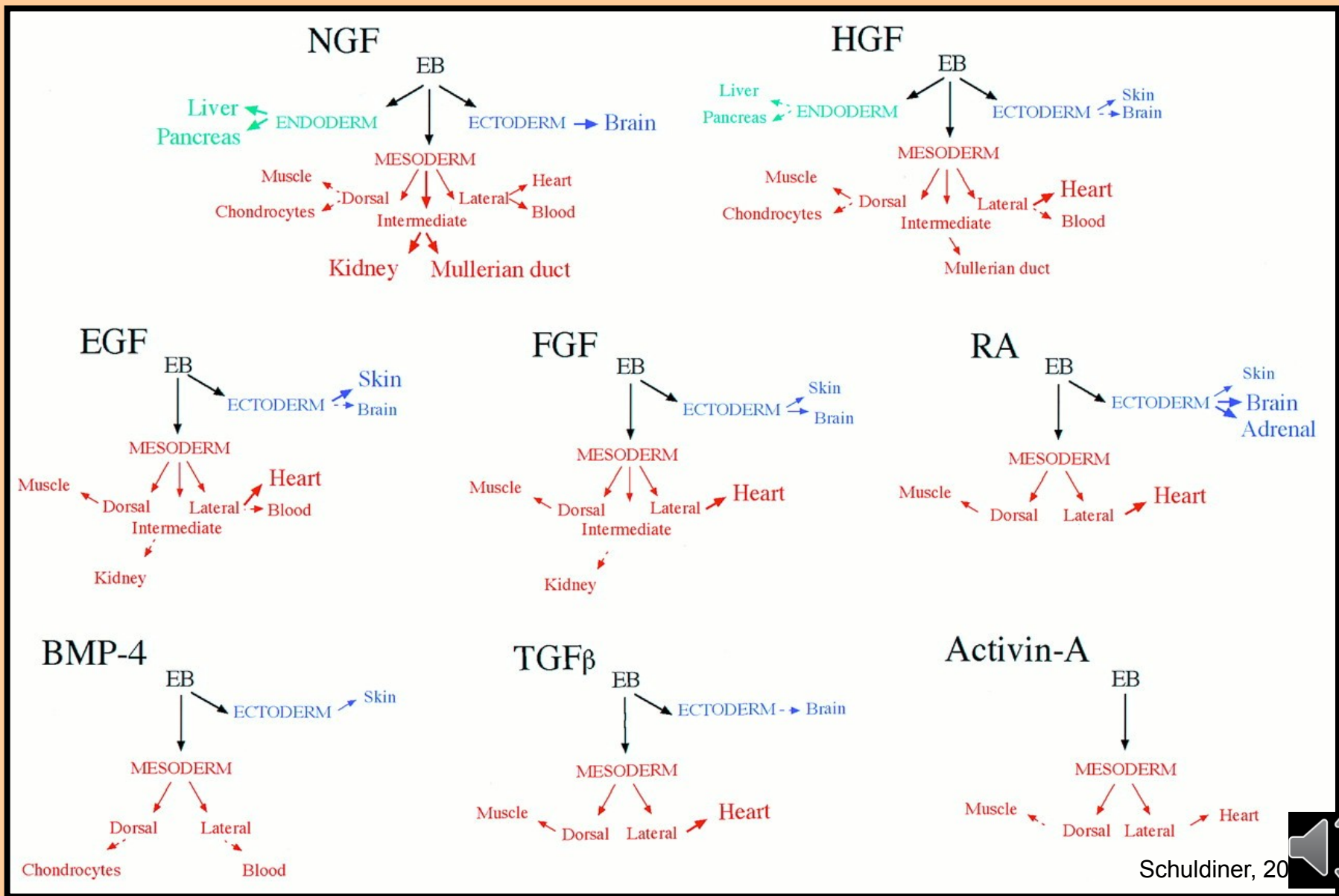

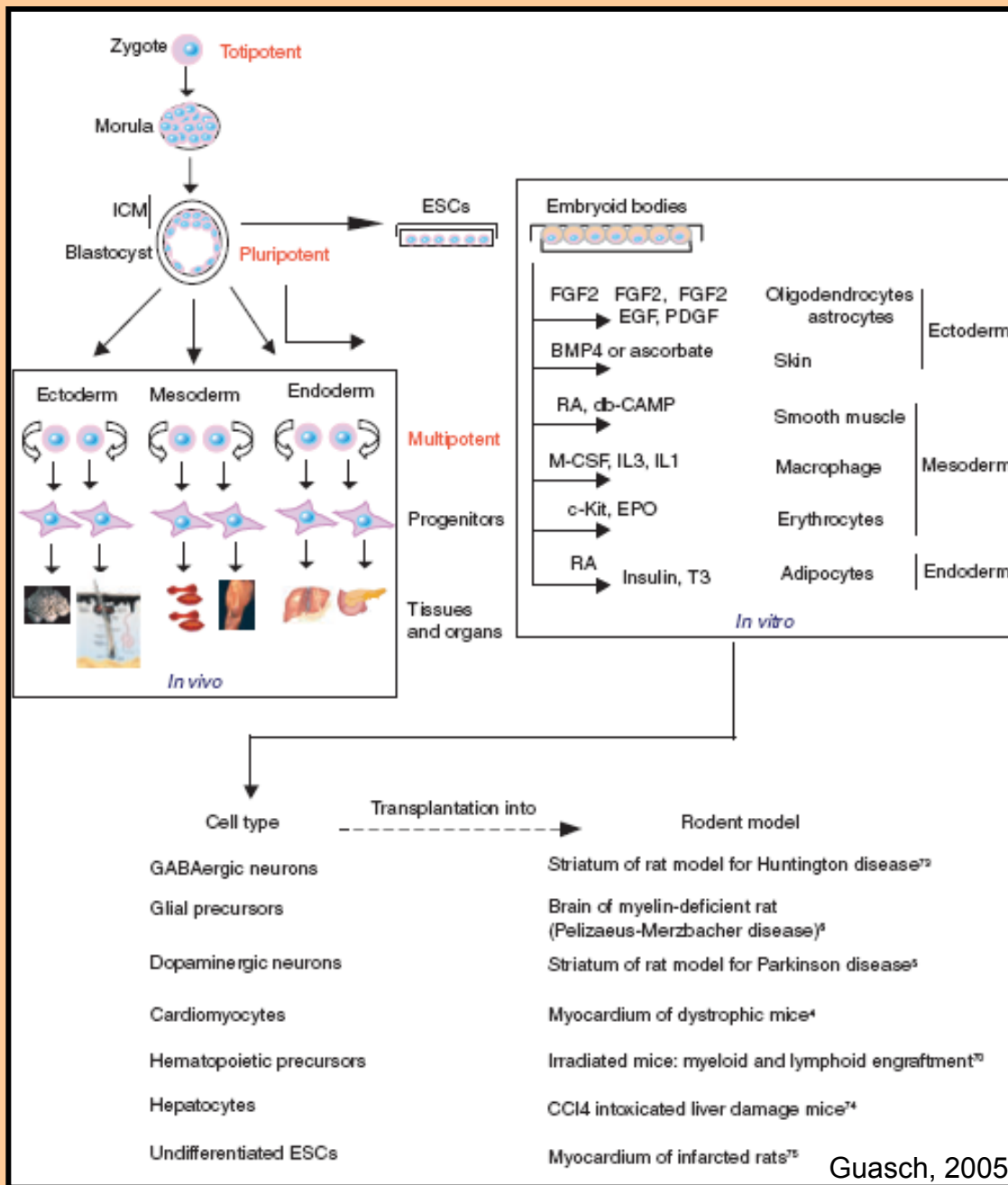
Příklady diferenciaci myších ES buněk kombinací typu jejich kultivace a specifických růstových faktorů s porovnáním úlohy těchto faktorů v myší ontogenezi

pokračování

Příklad účinků jednotlivých specifických růstových faktorů na indukci diferenciace u lidských ES buněk v kombinaci s tvorbou embryoidních tělísek

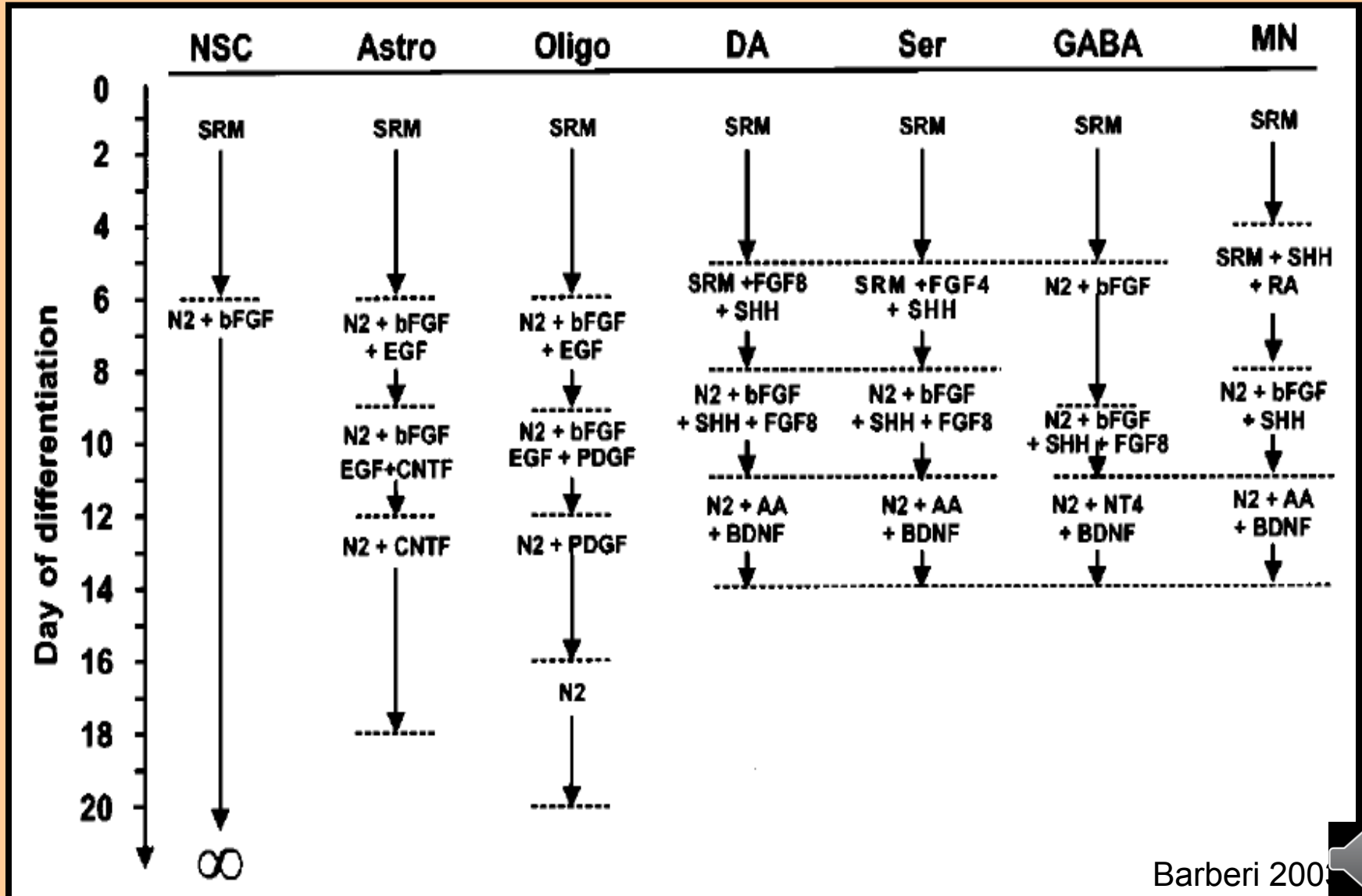

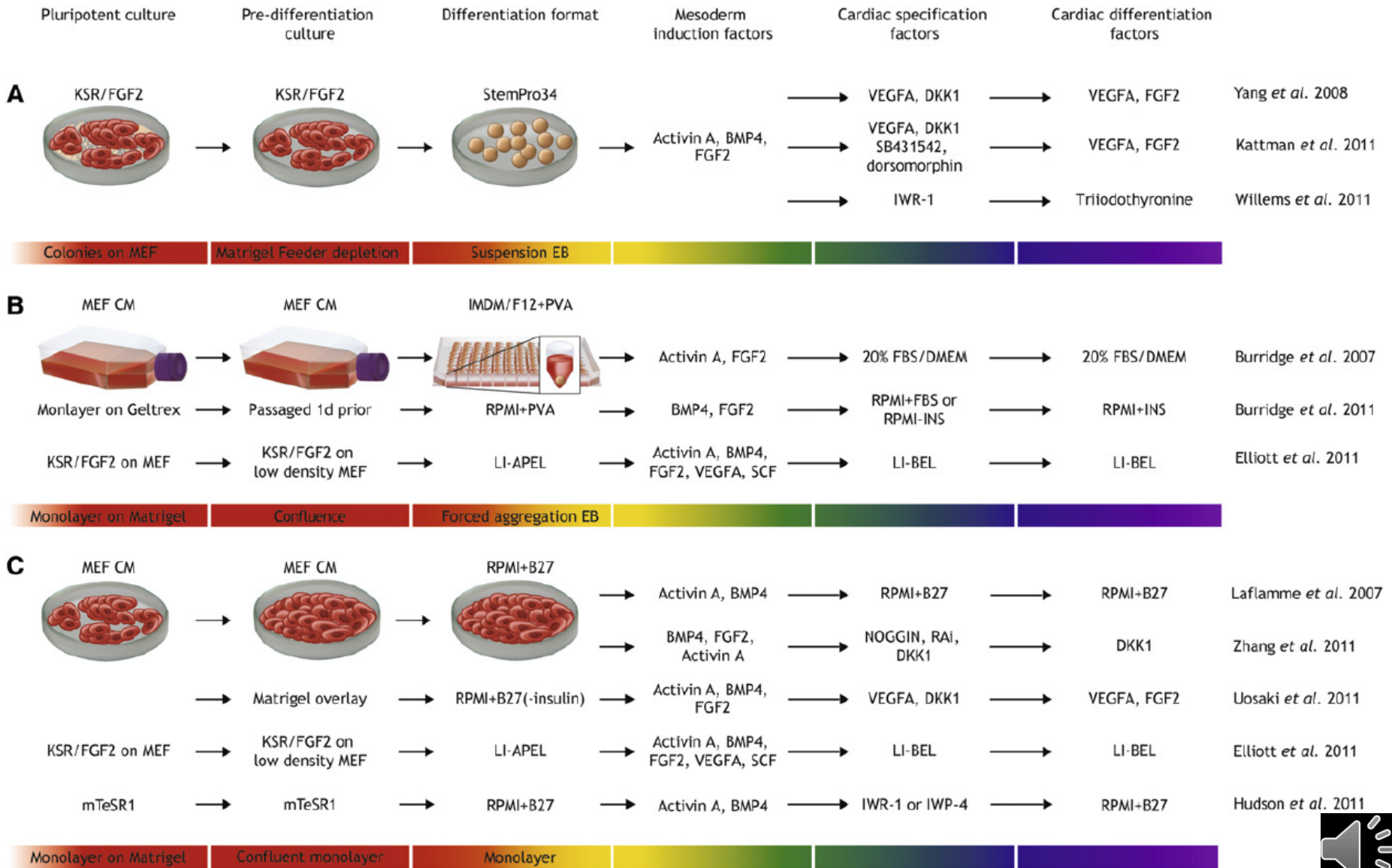

Příklad diferenciace ES buněk do různých typů neurálních buněk

NSC – neural stem cell, DA/Ser/GABA – dopaminergní/serotonergní/gabanergní neurony,
MN - motoneurony

Příklady diferenciacie lidských pluripotentních buněk do kardiomyocytů

SOUČASNÉ PROBLÉMY S VYUŽITÍM ES BUNĚK V TERAPII

- hES se nedaří dlouhodobě kultivovat beze změn v genotypu / fenotypu
- dlouhodobá kultivace za sub-optimálních podmínek vede k dosud neznámým, epigenetickým změnám snižujícím schopnost pluripotence (ireverzibilními i pro cytoplasmu zygoty, Amano 2006)
- dosud není spolehlivě vyřešen potenciaální vznik teratomů
- biologie a diferenciační potenciál ES buněk nejsou dosud dobře prozkoumány
- kultivace ES buněk je stále závislá na nedefinovaných faktorech

Částečně vyřešeno za využití iPSC:

- vliv pohlaví, inaktivace X chromosomu x aktivace genů na Y chromosomu (variabilita v odpovědi na stimuly diferenciace, stabilitu vlastností..)
- etika získávání nových lidských ES linií (různé státy, různé pohledy na věc)
- finance, přes velice atraktivní potenciál, který v sobě ES buňky mají, není jisté, jestli současná společnost bude mít dost prostředků na jejich využití např. v buněčné terapii

